

*VOGELRICHTLIJN (79/409/EEG)
inzake het behoud van de vogelstand*

Rapportage (artikel 12) over de implementatie
van de Vogelrichtlijn in de
periode 2005-2007

NEDERLAND

Inhoudsopgave

1.	Soorten waarop de Vogelrichtlijn betrekking heeft (artikel 1).....	6
2.	Bescherming van leefgebieden (artikel 3 en 4)	10
2.1	Stand van zaken betreffende de aanwijzing van speciale beschermingszones in de periode 2005-2007	10
2.2	Doelgerichte maatregelen in de Speciale BeschermingsZones (SBZ) gedurende de verslagperiode 2005-2007	12
2.2.1	Algemene maatregelen	12
2.2.2	Voorbeelden	13
2.3	Maatregelen buiten speciale beschermingszones in 2005-2007	14
2.4	Maatregelen in landbouwgebieden	14
3.	Soortbescherming (artikel 5, 7, 8 en 9)	17
3.1	Algemeen beschermingsregime	17
3.1.1	Flora- en faunawet	17
3.1.2	Soortbeschermingsplannen (artikel 10, eerste lid, van de richtlijn).....	18
3.2	Jacht (artikel 7 van de Vogelrichtlijn)	20
3.3	Vangen van vogels (artikel 8 van de richtlijn).....	21
3.4	Resumé toegestane uitzonderingen (artikel 9 van de richtlijn).....	21
3.5	Toegestane verkoop van vogels (artikel 6 van de richtlijn)	22
3.6	Uitzetten van vogels (artikel 11 van de richtlijn).....	22
4.	Monitoring, onderzoek en communicatie (artikel 10)	23
4.1	Monitoring en onderzoek	23
4.1.1	Monitoring	23
4.1.2	Onderzoek.....	24
4.1.3	Organisatie van seminars, conferenties, workshops.....	24
4.2	Onderwijs, informatie en communicatie in relatie met vogelbescherming	25
5.	Regelgeving (artikel 18).....	29
	Bijlage 1 Overzichtstabel met één nieuw Vogelrichtlijngebied alsmede Vogelrichtlijngebieden (speciale beschermingszones) waarvan in de periode januari 2005 - juli 2007 de begrenzing of de indeling is aangepast.....	30
	Bijlage 2 Rapportage Derogaties 2007	31
	Bijlage 3 Enkele voorbeelden van onderzoeksprojecten die in de verslagperiode lopen of zijn afgerond.	32
	Bijlage 4 Relevante publicaties	37
	Bijlage 5 Lijst van relevante websites	51

1. Soorten waarop de Vogelrichtlijn betrekking heeft (artikel 1)

Tabel 1: Soorten van bijlage 1 van de Vogelrichtlijn als broedvogel en/of niet-broedvogel van belang voor aanwijzing van speciale beschermingszones in Nederland (art 4.1) (45 soorten)

<i>Alcedo atthis</i>	<i>ijsvogel</i>
<i>Anser erythropus</i>	<i>dwerggans</i>
<i>Anthus campestris</i>	<i>duinpieper</i>
<i>Ardea purpurea</i>	<i>purperreiger</i>
<i>Asio flammeus</i>	<i>velduil</i>
<i>Botaurus stellaris</i>	<i>roerdomp</i>
<i>Branta leucopsis</i>	<i>brandgans</i>
<i>Caprimulgus europaeus</i>	<i>nachtzwaluw</i>
<i>Chlidonias niger</i>	<i>zwarte stern</i>
<i>Circus aeruginosus</i>	<i>bruine kiekendief</i>
<i>Circus cyaneus</i>	<i>blauwe kiekendief</i>
<i>Circus pygargus</i>	<i>grauwe kiekendief</i>
<i>Crex crex</i>	<i>kwartelkoning</i>
<i>Cygnus bewickii</i>	<i>kleine zwaan</i>
<i>Cygnus cygnus</i>	<i>wilde zwaan</i>
<i>Dryocopus martius</i>	<i>zwarte specht</i>
<i>Egretta alba</i>	<i>grote zilverreiger</i>
<i>Egretta garzetta</i>	<i>kleine zilverreiger</i>
<i>Falco peregrinus</i>	<i>slechtvalk</i>
<i>Gavia arctica</i>	<i>parelduiker</i>
<i>Gavia stellata</i>	<i>roodkeelduiker</i>
<i>Grus grus</i>	<i>kraanvogel</i>
<i>Haliaeetus albicilla</i>	<i>zeearend</i>
<i>Ixobrychus minutus</i>	<i>woudaap</i>
<i>Lanius collurio</i>	<i>grauwe klauwier</i>
<i>Larus melanocephalus</i>	<i>zwartkopmeeuw</i>
<i>Larus minutus</i>	<i>dwergmeeuw</i>
<i>Limosa lapponica</i>	<i>rosse grutto</i>
<i>Lullula arborea</i>	<i>boomleeuwerik</i>
<i>Luscinia svecica</i>	<i>blauwborst</i>
<i>Mergellus albellus</i>	<i>nonnetje</i>
<i>Pandion haliaetus</i>	<i>visarend</i>
<i>Pernis apivorus</i>	<i>wespendief</i>
<i>Philomachus pugnax</i>	<i>kemphaan</i>
<i>Platalea leucorodia</i>	<i>lepelaar</i>
<i>Pluvialis apricaria</i>	<i>goudplevier</i>
<i>Podiceps auritus</i>	<i>kuifduiker</i>
<i>Porzana porzana</i>	<i>porseleinhoen</i>
<i>Recurvirostra avosetta</i>	<i>kluut</i>
<i>Sterna albifrons</i>	<i>dwergstern</i>

<i>Sterna caspia</i>	reuzenster
<i>Sterna hirundo</i>	visdief
<i>Sterna paradisaea</i>	noordse stern
<i>Sterna sandvicensis</i>	grote stern
<i>Tetrao tetrix tetrix</i>	korhoen

Tabel 2: Trekkende watervogelsoorten waarvoor in Nederland gebieden zijn aangewezen (Vogelrichtlijn art .4.2) (47 soorten)

<i>Acrocephalus arundinaceus</i>	grote karekiet
<i>Acrocephalus schoenobaenus</i>	rietzanger
<i>Anas acuta</i>	pijlstaart
<i>Anas clypeata</i>	slobeend
<i>Anas crecca</i>	wintertaling
<i>Anas penelope</i>	smient
<i>Anas platyrhynchos</i>	wilde eend
<i>Anas strepera</i>	krakeend
<i>Anser albifrons</i>	kolgans
<i>Anser anser</i>	grauwe gans
<i>Anser brachyrhynchus</i>	kleine rietgans
<i>Anser fabalis</i>	taigarietgans
<i>Arenaria interpres</i>	steenloper
<i>Aythya ferina</i>	tafeleend
<i>Aythya fuligula</i>	kuifeend
<i>Aythya marila</i>	topper
<i>Branta bernicla bernicla</i>	rotgans
<i>Bucephala clangula</i>	brilduiker
<i>Calidris alba</i>	drieteenstrandloper
<i>Calidris alpina</i>	bonte strandloper
<i>Calidris canutus</i>	kanoet
<i>Charadrius alexandrinus</i>	strandplevier
<i>Charadrius hiaticula</i>	bontbekplevier
<i>Fulica atra</i>	meerkoet
<i>Gallinago gallinago</i>	watersnip
<i>Haematopus ostralegus</i>	scholekster
<i>Limosa limosa ssp. limosa</i>	grutto
<i>Locustella luscinioides</i>	snor
<i>Melanitta nigra</i>	zwarte zee-eend
<i>Mergus merganser</i>	grote zaagbek
<i>Mergus serrator</i>	middelste zaagbek
<i>Numenius arquata</i>	wulp
<i>Oenanthe oenanthe</i>	tapuit
<i>Phalacrocorax carbo ssp. sinensis</i>	aalscholver
<i>Pluvialis squatarola</i>	zilverplevier
<i>Podiceps cristatus</i>	fuut
<i>Podiceps nigricollis</i>	geoorde fuut
<i>Riparia riparia</i>	oeverzwaluw
<i>Saxicola rubetra</i>	paapje
<i>Saxicola torquata</i>	roodborsttapuit

<i>Somateria mollissima</i>	<i>eider</i>
<i>Tachybaptus ruficollis</i>	<i>dodaars</i>
<i>Tadorna tadorna</i>	<i>bergeend</i>
<i>Tringa erythropus</i>	<i>zwarte ruiter</i>
<i>Tringa nebularia</i>	<i>groenpootruiter</i>
<i>Tringa totanus</i>	<i>tureluur</i>
<i>Vanellus vanellus</i>	<i>kievit</i>

Tabel 3: Soorten van bijlage II/1 van de Vogelrichtlijn: in Nederland voorkomende soorten waarop volgens de richtlijn alle lidstaten in Europa de jacht mogen openen (art 7.2) (20 soorten) *

<i>Anas acuta</i>	<i>pijlstaart</i>
<i>Anas clypeata</i>	<i>slobeend</i>
<i>Anas crecca</i>	<i>wintertaling</i>
<i>Anas penelope</i>	<i>smient</i>
<i>Anas platyrhynchos</i>	<i>wilde eend</i>
<i>Anas querquedula</i>	<i>zomertaling</i>
<i>Anas strepera</i>	<i>krakeend</i>
<i>Anser anser</i>	<i>grauwe gans</i>
<i>Anser fabalis</i>	<i>taigarietgans</i>
<i>Aythya ferina</i>	<i>tafeleend</i>
<i>Aythya fuligula</i>	<i>kuifeend</i>
<i>Branta canadensis</i>	<i>canadese gans</i>
<i>Columba livia</i>	<i>rotsduif</i>
<i>Columba palumbus</i>	<i>houtduif</i>
<i>Fulica atra</i>	<i>meerkoet</i>
<i>Gallinago gallinago</i>	<i>watersnip</i>
<i>Lymnocyptes minimus</i>	<i>bokje</i>
<i>Perdix perdix</i>	<i>patrijs</i>
<i>Phasianus colchicus</i>	<i>fazant</i>
<i>Scolopax rusticola</i>	<i>houtsnip</i>

Tabel 4: Soorten van bijlage II/2 van de Vogelrichtlijn: in Nederland voorkomende soorten waarop volgens de richtlijn gejaagd mag worden in Nederland (art 7.3) (9 soorten) *

<i>Anser albifrons</i>	<i>kolgans</i>
<i>Aythya marila</i>	<i>topper</i>
<i>Corvus corone corone</i>	<i>zwarte kraai</i>
<i>Corvus monedula</i>	<i>kauw</i>
<i>Garrulus glandarius</i>	<i>gaai</i>
<i>Melanitta fusca</i>	<i>grote zee-eend</i>
<i>Netta rufina</i>	<i>krooneend</i>
<i>Pica pica</i>	<i>ekster</i>
<i>Pluvialis apricaria</i>	<i>goudplevier</i>

* Zie voor onder welke omstandigheden de jacht toegestaan is en welke van deze soorten dan ook daadwerkelijk bejaagd mogen worden volgens de Nederlandse wet in paragraaf 3.2.

Tabel 5: Soorten van bijlage III/1 van de Vogelrichtlijn: in Nederland voorkomende soorten die volgens de richtlijn mogen worden verhandeld als ze op geoorloofde wijze (bijvoorbeeld als jachtbuit) zijn verkregen (art 6.2) (4 soorten)*

<i>Anas platyrhynchos</i>	wilde eend
<i>Columba palumbus</i>	houtduif
<i>Perdix perdix</i>	patrijs
<i>Phasianus colchicus</i>	fazant

Tabel 6: Soorten van bijlage III/2 van de Vogelrichtlijn: in Nederland voorkomende soorten die volgens de richtlijn onder bepaalde beperkingen mogen worden verhandeld als ze op geoorloofde wijze zijn verkregen en voorzover de handel niet leidt tot het in gevaar brengen van de soort (art 6.3) (16 soorten)

<i>Anas acuta</i>	pijlstaart
<i>Anas clypeata</i>	slobeend
<i>Anas crecca</i>	wintertaling
<i>Anas penelope</i>	smient
<i>Anser albifrons</i>	kolgans
<i>Anser anser</i>	grauwe gans
<i>Aythya ferina</i>	tafeleend
<i>Aythya fuligula</i>	kuifeend
<i>Aythya marila</i>	topper
<i>Fulica atra</i>	meerkoet
<i>Gallinago gallinago</i>	watersnip
<i>Lymnocyptes minimus</i>	bokje
<i>Melanitta nigra</i>	zwarte zee-eend
<i>Pluvialis apricaria</i>	goudplevier
<i>Scolopax rusticola</i>	houtsnip
<i>Somateria mollissima</i>	eider

* Zie voor onder welke omstandigheden de jacht toegestaan is en welke van deze soorten dan ook daadwerkelijk bejaagd mogen worden volgens de Nederlandse wet in paragraaf 3.2.

2. Bescherming van leefgebieden (artikel 3 en 4)

2.1 Stand van zaken betreffende de aanwijzing van speciale beschermingszones in de periode 2005-2007

In de verslagperiode is één nieuw gebied onder de Vogelrichtlijn aangewezen: Polder Zeevang (1862 ha). Het betreft een veenweidegebied gelegen tussen Hoorn en Edam in de provincie Noord-Holland, dat onder meer van groot belang is als overwinteringsgebied voor de smient. Deze nieuwe aanwijzing plus diverse grenswijzigingen die in de periode 2001-2005 hebben plaatsgevonden, zijn in de vorm van updates van de Natura 2000-database in maart 2005 en in augustus 2007 bij de Europese Commissie ingediend.

Nederland heeft in 2000 ter uitvoering van het arrest C-3/96 van het Europese Hof van Justitie in één keer 49 gebieden onder de Vogelrichtlijn aangewezen. Hiermee kwam het aantal aangewezen gebieden op 79 met een totale oppervlakte van ongeveer een miljoen hectare. Verder hebben een aantal gebieden grenswijzigingen ondergaan in het kader van de bezwaar- en beroepsprocedures. Dit betreft zowel uitbreidingen (in 8 gevallen meer dan 100 ha) als verkleiningen met gebiedsdelen die niet aan de gestelde begrenzingscriteria bleken te voldoen.

De aanwijzingsbesluiten van maart 2000 stonden op grond van de Algemene wet bestuursrecht voor belanghebbenden open voor bezwaar en beroep. Van deze mogelijkheid is op grote schaal gebruik gemaakt: in totaal is door ruim 1500 rechtspersonen bezwaar aangetekend. Tegen het merendeel van de besluiten is ook beroep ingesteld bij de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State. De bezwaarprocedures zijn in de loop van 2005 afgerond. De meeste grenswijzigingen (verkleining maar vooral ook uitbreiding) zijn reeds in de vorige rapportage behandeld. Drie vonden plaats in 2005 en zijn nog niet eerder gerapporteerd (bijlage 1):

ILPERVELD, VARKENSLAND EN TWISKE: Dit betreft een uitbreiding met het noordelijk deel van het Oostzanerveld (362 ha) dat behoort tot het overwinteringsgebied en/ of pleisterplaats van de smient en de grutto, twee vogelsoorten waarvoor het gebied in 2000 is aangewezen.

WORMER- EN JISPERVELD: Dit betreft een uitbreiding in het noordelijk en oostelijk deel van het Wormer- en Jisperveld (425 ha) dat behoort tot het voedselgebied van overwinterende smienten een van de vogelsoorten waarvoor het gebied in 2000 is aangewezen.

WADDENEILANDEN, NOORDZEEKUSTZONE EN POLDER BREEBAART: In de (tweede) beslissing op bezwaar is het gebied opgesplitst in zes gebieden: Noordzeekustzone, Duinen Texel, Duinen Vlieland, Duinen Terschelling, Duinen Ameland en Duinen Schiermonnikoog. Dit is gedaan om een sluitend verweer te hebben tegen de wens van een bezwaarde om substantiële delen van aan de Waddenzee grenzende binnendijkse gebieden die gebruikt worden als voedselgebied door ganzen en als hoogwatervluchtplaats, aan het aangewezen gebied toe te voegen. In de oorspronkelijke aanwijzing was de indruk gewekt dat de aanwijzing een uitbreiding was van de eerder aangewezen Waddenzee. Deze splitsing heeft wel tot gevolg gehad dat enkele geïsoleerd gelegen deelgebieden niet meer konden worden gehandhaafd als onderdeel van één van de zes nieuwe gebieden. Dit betreft enkele binnendijkse gebieden op Texel (De Bol, Zandkes en Ottersaat), een buitendijks, omkaad wadterrein ten zuiden van Oost-Terschelling en Polder Breebaart, een binnendijks brakke polder ten westen van de Dollard. Deze terreinen zullen tegelijkertijd met de aanwijzing van respectievelijk Duinen Texel en Waddenzee als

Habitatrichtlijngebied opnieuw worden aangewezen onder de Vogelrichtlijn. De ontwerpbesluiten hiervoor zijn inmiddels in januari 2007 ter inzage gelegd. Aanwijzing is voorzien in januari 2009.

Van een vierde gebied zijn de kaartgrenzen in de verslagperiode aangepast omdat deze niet in overeenstemming waren met het oorspronkelijke aanwijzingsbesluit:

IJMEER: In maart 2000 is bij de aanwijzing van SBZ IJmeer de bouwlocatie IJburg (ten oosten van Amsterdam) uitgezonderd. De nota van toelichting bepaalt dat waar de kaart en de nota van toelichting niet overeenstemmen, de tekst van de nota van toelichting doorslaggevend is. Het is gebleken dat de begrenzing zoals beschreven in de nota van toelichting en de kaart niet met elkaar in overeenstemming zijn. Middels het wijzigingsbesluit is de kaart in overeenstemming gebracht met de nota van toelichting, waardoor het gebied 20 ha kleiner blijkt te zijn dan oorspronkelijk werd aangenomen.

In het kader van de in voorbereiding zijnde aanwijzing van Habitatrichtlijngebieden is besloten om samenvallende Vogelrichtlijngebieden zoveel mogelijk daarmee samen te voegen tot zg. "Natura 2000-gebieden". Daarbij worden de grenzen van Vogelrichtlijngebieden en Habitatrichtlijngebieden ook zoveel mogelijk gelijkgetrokken uit een oogpunt van vereenvoudiging van regelgeving. Doorgaans betekent dit dat de meest ruime begrenzing wordt aangehouden. Verschillen in begrenzing worden echter gehandhaafd waar het logische verschillen betreffen die voortkomen uit verschillende eisen die vogelsoorten enerzijds en habitattypen en soorten anderzijds aan hun leefomgeving stellen. Een uitvloeisel van deze samenvoeging is dat in de in augustus 2007 ingediende Natura 2000-database een aantal gebieden reeds is gecombineerd. Dit betreft 11 Vogelrichtlijngebieden (zie ook bijlage 1):

OUDEGAASTERBREKKEN:

Samenvoeging NL9802049 Oudegaasterbrekken en NL9802050 Fluessen/Vogelhoek/Morra

VELUWERANDMEREN:

Samenvoeging NL9802032 Drontermeer, NL9802033 Veluwemeer en NL9802034 Wolderwijd en Nulderneauw

EEMMEER & GOOIMEER ZUIDOEVER:

Samenvoeging NL9802035 Eemmeer en NL3009011 Gooimeer

MARKERMEER & IJMEER:

Samenvoeging NL9803029 Markermeer en NL 9902008 IJmeer

WESTERSCHELDE & SAEFTINGE:

Samenvoeging NL9802026 Westerschelde en NL1000019 Verdronken Land van Saeftinge

Door alle wijzigingen (splitsingen, samenvoegingen, nieuwe aanwijzing) sinds 2000 komt het aantal Vogelrichtlijngebieden op 77 (was 79) met een totale oppervlakte 101532 ha (was 993104 ha).

2.2 Doelgerichte maatregelen in de Speciale BeschermingsZones (SBZ) gedurende de verslagperiode 2005-2007

2.2.1 Algemene maatregelen

Meer dan 95% van de Vogelrichtlijn- en Habitatrichtlijngebieden maakt deel uit van de ecologische hoofdstructuur (EHS) van Nederland, de 'ruggengraat' van de Nederlandse natuur. Het beheer van belangrijke delen van deze Natura 2000-gebieden is in handen van natuurbeherende organisaties als de Vereniging Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer en Provinciale landschappen. Daarnaast zijn Natura 2000-terreinen in eigendom en/of beheer bij particulieren, gemeenten, waterschappen en de rijksoverheid (ministerie van Defensie, ministerie van Verkeer en Waterstaat). De grotere watergebieden worden beheerd door Rijkswaterstaat (ministerie van Verkeer en Waterstaat).

De gebiedsbescherming van de Vogelrichtlijn is geïmplementeerd in de gewijzigde Natuurbeschermingswet 1998 (NB-wet) die op 1 oktober 2005 in werking is getreden. In deze wet is vastgelegd dat in en rond Natura 2000-gebieden voor activiteiten of projecten die schadelijk zouden kunnen zijn voor de natuurwaarden waarvoor het Vogelrichtlijngebied is aangewezen een vergunningplicht geldt. Activiteiten uitvoeren zonder vergunning is strafbaar, met uitzondering van activiteiten die in een geldig beheersplan zijn beoordeeld als niet schadelijk.

Daarnaast is in de Natuurbeschermingswet vastgelegd dat voor de gebieden een integraal beheerplan opgesteld moet worden.

Dit beheerplan dient opgesteld te worden in overleg met alle betrokkenen. Binnen een Natura 2000-gebied kunnen er meerdere bevoegde gezagen zijn (te weten: ministerie van Defensie, ministerie van Verkeer & Waterstaat, de provincies (IPO) en het ministerie van LNV), omdat er in een gebied verschillende terrein- en/of waterbeheerders actief kunnen zijn. Voor deze gebieden zijn er bestuurlijke afspraken gemaakt over wie het voortouw heeft bij het opstellen van het beheerplan. Dit hangt namelijk af van wie de grootste beherende instantie van het gebied is. In het beheerplan vindt de uitwerking van de instandhoudingsdoelstellingen in ruimte en tijd plaats. Bovendien worden kaders gegeven voor zowel het bestaande gebruik als aan mogelijke nieuwe ontwikkelingen binnen het gebied en buiten het gebied in zoverre van invloed op het gebied.

In de periode 2005 - 2007 is gewerkt aan:

- de formulering van reële en realiseerbare instandhoudingsdoelen per soort. Deze helpen bij prioritering en ruimtelijke verdeling van de inspanningen om effectief aan de richtlijn te voldoen en ze vormen de basis voor het opstellen van de beheerplannen;
- het zogenaamde profielendocument, een document waarin aangegeven wordt waar de soorten en habitattypen voorkomen, wat hun ecologische vereisten zijn, hoe de huidige staat van instandhouding is en wat het landelijk streven is;
- de herbegrenzing en samenvoeging van Vogel- en Habitatrichtlijngebieden tot Natura 2000-gebieden (zie 2.1);
- de aanwijzing van de Habitatrichtlijngebieden, waarbij ook de gewijzigde Vogelrichtlijngebieden meegenomen worden. In 2007 zijn voor 118 van de 162 Natura 2000-gebieden ontwerp-aanwijzingsbesluiten ter inzage gelegd;
- het opstellen van beheerplannen per gebied: hierin is verder uitgewerkt welke beheermaatregelen nodig zijn om een duurzame staat van instandhouding te bewerkstelligen en hoe natuurbelangen en andere belangen zoals bijvoorbeeld landbouw en recreatie op elkaar kunnen worden afgestemd. In de periode 2005-2007 zijn er al voor verschillende gebieden concept-beheerplannen opgesteld. Het beheerplan Voordelta is in juli 2008 als eerste beheerplan vastgesteld.

Deze acties zijn uitgevoerd door het ministerie van LNV, het ministerie van Verkeer & Waterstaat, het ministerie van Defensie en de provincies, in samenwerking met (soort)deskundigen, terreinbeheerders en maatschappelijke organisaties.

2.2.2 Voorbeelden

Als illustratie voor de in de verslagperiode getroffen doelgerichte maatregelen in Vogelrichtlijngebieden worden hier enkele voorbeelden aangehaald. Daarnaast worden per gebied een korte karakteristiek van het gebied en enkele specifieke aandachtspunten gegeven.

Natura 2000-beheerplan Voordelta

Hoewel het beheerplan Voordelta in juli 2008 is vastgesteld, is hier in de rapportageperiode aan gewerkt.

In het beheerplan Voordelta wordt zo eenduidig mogelijk weergegeven hoe de verschillende bij beheer en gebruik van het gebied betrokken partijen in gezamenlijkheid hebben afgesproken hoe ze de instandhoudingsdoelstellingen Natura 2000 voor het gebied in termen van behouds- en verbeteropgaven voor soorten en habitattypen gaan vormgeven in een multifunctionele en veranderende omgeving. In het beheerplan worden duidelijke kaders gesteld aan zowel het bestaande gebruik binnen het gebied als aan mogelijke nieuwe ontwikkelingen (o.a. beperkingen voor recreatie en visserij, maar ook de inpassing van aanleg en gebruik van de tweede Maasvlakte en het inschatten van en omgaan met mogelijke effecten daarvan op de instandhoudingsdoelstellingen). Zo zijn zonerings in ruimte en tijd voorgesteld van activiteiten als kitesurfen en andere vormen van open water recreatie om zowel het bestaande gebruik ruimte te gunnen als de rustfuncties van het gebied voor soorten als zee-eenden en zeehonden maximaal te benutten. Beperkingen aan visserij zijn vooral opgelegd aan de nogal verstorende bodemwoelende vormen van visserij om de integriteit en kwaliteit van de mariene habitattypen te garanderen, die ook als leefgebied voor soorten als roodkeelduiker en zwarte zee-eend fungeren.

LIFE Nature en LIFE+

Er zijn ook binnen de subsidieregeling LIFE Nature (vanaf 2007 LIFE+) verschillende projecten, die ten goede komen aan de doelsoorten van de Vogelrichtlijn, uitgevoerd. Te denken valt hierbij aan bijvoorbeeld Tiengemeten en Brackish Marsh.

De projecten uit 15 jaar LIFE Nature in Nederland zijn te vinden via de volgende link:

http://www.minlnv.nl/portal/page?_pageid=116,1640321&_dad=portal&_schema=PORTAL&p_file_id=18431.

Tevens is de LIFE-projectendatabase van de Europese Commissie te raadplegen

<http://ec.europa.eu/environment/life/project/Projects/index.cfm>.

Kokkelvisserij uit de Waddenzee

Op 7 september 2004 oordeelde het Europees Hof van Justitie op verzoek van de Raad van State dat volgens de Europese Habitatrichtlijn kokkelvisserij in de Waddenzee alleen mag, als wetenschappelijk kan worden aangetoond dat er absoluut geen schade aan het natuurgebied optreedt. Uitgebreid ecologisch onderzoek had al aangetoond dat dit niet uitgesloten kan worden. Door de overheid is daarop aangegeven dat de kokkelsector zich in 7 jaar zou moeten verduurzamen. Dit tijdsbestek werd echter te kort geacht om deze verduurzaming met succes uit te voeren, zodat tot beëindiging is besloten.

Over de mosselvisserij vindt momenteel overleg plaats hoe deze op een duurzame manier kan plaatsvinden in de Waddenzee.

Leefgebiedenbenadering

Sinds 2007 is Nederland overgestapt van soortenbeschermingsplannen voor individuele soorten naar een leefgebiedenbenadering waarbij het leefgebied van meerdere bedreigde soorten tegelijk wordt aangepakt. De leefgebiedenbenadering staat verder toegelicht in 3.1.2.

Als voorschot hierop is tijdens de rapportageperiode het beschermingsplan moerasvogels uitgevoerd.

Een aantal lokale projectsuccessen in de periode 2005-2007 zijn (Levende Natuur 109-3 mei 2008):

- hervestiging roerdomp (*Botaurus stellaris*) in 't Twiske na habitattherstel en verbetering van rietbeheer;
- herstel rietvogels in Weerribben na aangepast rietbeheer;

- toename roerdomp (*Botaurus stellaris*), woudaap (*Ixobrychus minutus*), snor (*Locustrella luscinioides*) en grote karekiet (*Acrocephalus arundinaceus*) na verbetering waterbeheer Rijnstrangen (SPA Geldersche Poort);
- benutting nieuw voedselgebied door roerdomp (*Botaurus stellaris*) in Makkumer Noordwaard (SPA IJsselmeer).

Onderzoek blauwe kiekendief Waddeneilanden

De blauwe kiekendief is in Nederland sterk bedreigd. Momenteel broedt praktisch de gehele Nederlandse populatie op de Waddeneilanden. Omdat ook daar de aantallen sinds 1995 achteruit zijn gegaan, wordt onderzoek uitgevoerd om de oorzaken van de achteruitgang te duiden en beschermingsmaatregelen te formuleren om het tij te kunnen keren. Sinds 2004 wordt daartoe door SOVON, in opdracht van Vogelbescherming Nederland, onderzoek uitgevoerd naar het broedsucces, de voedselkeuze en dispersie van de blauwe kiekendief op Texel, Terschelling en Ameland. Het lijkt erop dat de oorzaken voor de afname van het aantal vogels buiten het broedseizoen ligt. Verder lijkt de hoeveelheid prooidieren een beperkende factor te zijn voor het aantal blauwe kiekendieven per eiland.

2.3 Maatregelen buiten speciale beschermingszones in 2005-2007

Ecologische Hoofdstructuur

De ecologische hoofdstructuur (EHS) vormt de 'ruggengraat' van de Nederlandse natuur: het vormt een netwerk van onderling verbonden natuurgebieden. Op het land beslaat de EHS 728.500 ha, daarnaast is op de grote wateren en de Noordzee nog eens 6,3 miljoen ha EHS aangewezen. In de EHS-gebieden geldt het beleid dat is beschreven in de Nota Ruimte (2006). Kort samengevat komt dat erop neer dat de wezenlijke kenmerken en waarden van de EHS-gebieden instandgehouden dienen te worden. Ingrepen en ontwikkelingen in en in de onmiddellijke nabijheid van de EHS-gebieden zijn niet toegestaan indien deze de wezenlijke kenmerken of waarden van het gebied aantasten. Alleen bij aanwezigheid van een zwaarwegend maatschappelijk belang kan hiervan worden afgeweken. Een en ander vergt voorafgaand onderzoek, veelal in de vorm van een milieueffectrapportage (mer). Bij dit onderzoek dient te worden nagegaan of zodanige ingrepen en ontwikkelingen niet redelijkerwijs elders of op andere wijze kunnen plaatsvinden. Indien dit niet het geval is en aantasting onvermijdelijk is dienen compenserende maatregelen te worden getroffen.

2.4 Maatregelen in landbouwgebieden

Programma Beheer

Het Programma Beheer (PB) is een samenhangend pakket van maatregelen en subsidies voor het beheer van bossen, natuur en landschap in Nederland. Het bestaat uit twee subsidieregelingen, te weten: Subsieregeling Natuur 2000 (SN) en Subsieregeling Agrarische Natuurbeheer (SAN).

In 2005 en 2006 was de subsidie voor deze regelingen nog bij LNV aan te vragen. Met ingang 1 januari 2007 is PB overgegaan in het Investeringsbudget Landelijk Gebied (ILG), wat betekent dat de subsidies nu door de provincies zijn overgenomen. Met ingang van 1 januari 2010 stellen de provincies een nieuw subsidiesysteem in werking.

De Subsieregeling Natuur 2000 kan worden aangevraagd voor terreinen met als hoofdfunctie bos of natuur. Deze subsidie kan door terreinbeherende particulieren en gemeenten worden aangevraagd. Voor de Subsieregeling Agrarisch Natuurbeheer geldt dat deze kan worden aangevraagd voor terreinen die als hoofdfunctie landbouw hebben.

Weidevogelbeheer

Boeren en particulieren krijgen vanuit de SAN subsidie voor maatregelen die de weidevogelstand moeten verbeteren, zoals nestbescherming. Het huidige areaal aan weidevogelbeheer is nu ca 119.000 ha nestbescherming en ca 26.500 ha zwaar beheer. Tot en met 2007 groeide het areaal nog. Met ingang van 2008 loopt het beheer terug. Er zijn nu meer aflopende contracten die niet worden verlengd, ten opzichte van nieuwe startende contracten. Oorzaak van de afname is het verschil in landbouwopbrengst en subsidieopbrengst.

Tabel 6 geeft een overzicht van de verschillende pakketten die kunnen worden afgesloten met het aantal ha per pakket tot 1-1-2008.

Tabel 6: Afgesloten Weidevogelpakketten (Programma Beheer) tot 1-1-2005 en tot 1-1-2008.

Weidevogelpakketten	Toegekend t/m 31-12-2004 (ha)	Toegekend t/m 31-12-2007 (ha)
Weidevogelgrasland met een rustperiode 1 april – 1 juni	1485	1612
Weidevogelgrasland met een rustperiode 1 april – 8 juni	1383	1579
Weidevogelgrasland met een rustperiode 1 april – 15 juni	4875	6202
Weidevogelgrasland met een rustperiode 1 april – 22 juni	3768	5325
Vluchtheuvels voor weidevogels	23	7
Plas-dras voor broedende vogels	33	25
Algemeen weidevogelgebied	26637	9147
Belangrijk algemeen weidevogelgebied	6555	5426
Soortenrijk vogelgebied kritische soorten	2646	2798
Zeer soortenrijk vogelgebied kritische soorten	4255	3728
Totaal individuele en collectieve weidevogelpakketten	51660	35849

Kenniskring Weidevogels

In 2006 heeft de Minister van LNV samen met alle bij weidevogelbeheer betrokken organisaties een actieprogramma ondertekend ('Een rijk weidevogellandschap') om de achteruitgang van de weidevogelpopulaties te stoppen. Behalve afspraken op bestuurlijk niveau heeft dit geleid tot de oprichting van "de kenniskring weidevogellandschap". Door aansturing van onderzoek, verspreiding van kennis en het doen van beleidsaanbevelingen proberen zij de combinatie van moderne landbouw en een effectieve bescherming van weidevogels mogelijk te maken.

Farmers for Nature

Ook binnen het Interreg Noordzee programma "Farmers for Nature" doet Nederland mee met een aantal projecten. In Friesland met het project "Skries4You", dat als doelstelling heeft het vinden van meer handreikingen voor een optimaal gruttobeheer binnen de gemoderniseerde landbouw. En in Drenthe met het project "Drentse Aa – Natuurbeheer" (waar gezocht wordt naar optimalisatie van natuur en landschapsbeheer in het stroomgebied van het riviertje Drentse Aa met een rendabele landbouw) en het project Drents Goed (een kwaliteitsmerk voor rundvleesproductie door rundvee dat gehouden wordt voor landschapsonderhoud). Meer informatie is te vinden op: <http://www.farmersfornature.org>.

Opvang overwinterende ganzen en smienten

In 2004 zijn afspraken gemaakt voor een nieuw beleid ten aanzien van de opvang van overwinterende ganzen en smienten in Nederland. Vanaf 2005 is hiervoor circa 80.000 ha foerageergebied aangewezen. Deels in natuurgebieden, maar voornamelijk op agrarische gronden. Doel is de overwinterende ganzen en smienten tijdens het foerageren zo veel mogelijk binnen deze gebieden of overige natuurgebieden (inclusief Vogelrichtlijngebieden) te concentreren. Binnen de foerageergebieden wordt rust en voldoende voedsel voor de ganzen en smienten gegarandeerd. Boeren ontvangen hiervoor een redelijke vergoeding. Buiten de

foerageergebieden mogen de ganzen en smienten van landbouwgronden verjaagd worden (o.a. door middel van beperkt afschot) om de schade aan landbouw en natuurwaarden te beperken. Eind 2008 zal dit nieuwe beleid geëvalueerd worden.

Grauwe kiekendief als ambassadeur voor de akkervogels

Grauwe kiekendieven (*Circus pygargus*) zijn vogels van open landschappen. Het voedsel bestaat uit kleine gewervelden (vooral muizen en zangvogels) en insecten en wordt vaak op grote afstand van het nest verzameld. Het zijn trekvogels, die overwinteren in tropisch Afrika. Grauwe kiekendieven komen in Nederland als broedvogel bijna alleen voor in Noordoost-Groningen, het Lauwersmeer en Flevoland. Dankzij de inzet van vrijwilligers en vogelbeschermers kon de grauwe kiekendief voor Nederland behouden blijven. Van de beschermingsmaatregelen die genomen worden voor de grauwe kiekendief (akkerranden, braaklegging) profiteren ook andere akkervogels, zoals de patrijs (*Perdix perdix*), de kwartel (*Coturnix coturnix*) en de veldleeuwerik (*Alauda arvensis*). De grauwe kiekendief is in de loop van de eeuw gestaag in aantal afgenomen; van 500-1000 paar rond 1900, 250 paar in 1950 en 50 paar in 1980 tot minder dan tien paar in 1990. Belangrijke oorzaken van deze enorme afname zijn het verdwijnen van grote oppervlaktes heide, stuifzanden en hoogvenen en de ongeschiktheid van het hoogproductieve agrarische landschap, dat ervoor in de plaats kwam voor deze soort. In de duinen spelen vooral versnippering en verstoring een negatieve rol. De grootschalige braaklegging van akkergronden in Oost-Groningen (Oldambt) leidde onverwacht tot een - mogelijk slechts tijdelijke - opleving van de soort; hier broeden de laatste jaren zo'n 25 paren.

Onder andere door zenderonderzoek is er inmiddels veel meer bekend over de grauwe kiekendief. Meer informatie is te vinden op de website van de Werkgroep grauwe Kiekendief www.grauwekiekendief.nl.

3. Soortbescherming (artikel 5, 7, 8 en 9)

3.1 Algemeen beschermingsregime

3.1.1 Flora- en faunawet

Sinds 2002 is de Flora- en faunawet in werking. De Flora- en faunawet is een raamwet, die nader is uitgewerkt in algemene maatregelen van bestuur en ministeriële regelingen. In deze wet zijn onder meer de Vogelwet en de Jachtwet opgegaan. Met de Flora- en faunawet wordt onder meer het soortenbeschermingsdeel van de Vogelrichtlijn uitgevoerd. De verbodsbepalingen van artikel 5 en 6, eerste lid, van de Vogelrichtlijn zijn vrijwel één op één in de Flora- en faunawet opgenomen.

De belangrijkste verschillen met de eerdere wetgeving zijn de volgende:

- onder de Flora- en faunawet wordt de intrinsieke waarde van het in het wild levende dier erkend;
- in de wet is een voor eenieder geldend voorzorgbeginsel opgenomen. Handelingen die nadelige gevolgen kunnen veroorzaken dienen achterwege te worden gelaten en voor zover deze handelingen niet kunnen worden achterwege gelaten dienen de gevolgen daarvan zoveel mogelijk te worden beperkt of ongedaan te worden gemaakt;
- de verbodsbepalingen aangaande vogels gaan verder dan de Vogelrichtlijn voorschrijft. Behalve een verbod op het wegnemen of vernielen van nesten is ook een jaarrond verbod op het beschadigen of vernielen van vaste rust- en verblijfplaatsen van vogels;
- er zijn nog slechts vier soorten vogels als jachtwild aangemerkt (zie 3.2 Jacht);
- afschot van vogels buiten de reguliere jacht is slechts toegestaan op basis van een door Gedeputeerde Staten verleende onthefing en voor een beperkt aantal soorten (houtduif (*Columba palumbus*) (per 1 april 2002), zwarte kraai (*Corvus corone*) en kauw (*Corvus monedula*) (toegevoegd per 1 april 2004) op basis van een landelijk geldende vrijstelling of een door provinciale staten vastgestelde provinciale vrijstelling (zes soorten ganzen, ekster (*Pica pica*), holenduif (*Columba oenas*), huismus (*Passer domesticus*), knobbelzwaan (*Cygnus olor*), meerkoet (*Fulica atra*), ringmus (*Passer montanus*), roek (*Corvus frugilegus*), smient (*Anas penelope*) en spreeuw (*Sturnus vulgaris*)). Van de vrijstellingen mag door de grondgebruikers slechts gebruik worden gemaakt ter voorkoming of bestrijding van belangrijke schade aan gewassen, vee, bedrijfsmatige visserij en wateren. In de regel wordt door gedeputeerde staten slechts onthefing verleend aan faunabeheereenheden op basis van een door de faunabeheereenheid opgesteld en door gedeputeerde staten goedgekeurd faunabeheerplan, waarmee een planmatige aanpak van schadeproblematiek is gewaarborgd. (Artikel 9, eerste lid, onderdeel a, derde gedachtestreepje, van de Vogelrichtlijn).

Gedragscodes

Sinds 2005 kent de Flora- en faunawet gedragscodes. Het gaat hier om gedragscodes die in wet- en regelgeving zijn verankerd (Besluit vrijstelling beschermde dier- en plantensoorten) en die geldigheid verkrijgen na door de minister van LNV te zijn goedgekeurd. Aantoonbaar werken volgens een gedragscode stelt vrij van bepaalde verbodsbepalingen van de Flora- en faunawet (en de richtlijn, zoals het verbod op het verstoren en doden van vogels en het verstoren en vernielen van nesten).

Gedragscodes hebben betrekking op veel voorkomende werkzaamheden als bestendig beheer en onderhoud van watergangen, bermen, in het kader van het natuurbeheer en in de landbouw en in de bosbouw, bestendig gebruik en ruimtelijke inrichting of ontwikkeling.

Gedragcodes moeten waarborgen dat er zo zorgvuldig wordt gewerkt en dat de werkzaamheden, waarop de gedragscode betrekking heeft, geen wezenlijke negatieve invloed hebben op beschermde dier- en plantensoorten. Voorts moet de gedragscode voorzorgsmaatregelen bevatten, waardoor schade aan beschermde soorten zo veel mogelijk wordt voorkomen. Gedragcodes worden door de sectoren of (overheids)instanties zelf opgesteld en voor goedkeuring voorgelegd aan de minister van LNV. Op het goedkeuringsbesluit zijn de bepalingen van de Algemene wet bestuursrecht van toepassing. Dat betekent dat belanghebbenden, waaronder ook natuurbeschermingsorganisaties, bezwaar en beroep kunnen aantekenen tegen een goedkeuringsbesluit.

Belangrijke gedragscodes die reeds zijn goedgekeurd zijn de Gedragscode zorgvuldig bosbeheer, de Gedragscode van de recreatiesector, de Gedragscode van de Unie van Waterschappen, de Gedragscode van de provincies betreffende aanleg en onderhoud van provinciale infrastructuur en de Gedragscode van de gemeenten betreffende beheer van gemeentelijke groenvoorzieningen.

Voor meer informatie over de gedragscodes:

http://www.minlnv.nl/portal/page?_pageid=116,1640898&_dad=portal&_schema=PORTAL&_document_id=110637&_p_node_id=166257&_p_mode=BROWSE

Natuurkalender:

http://www.minlnv.nl/portal/page?_pageid=116,1640898&_dad=portal&_schema=PORTAL&_document_id=110637&_p_node_id=166259&_p_mode=BROWSE

3.1.2 Soortbeschermingsplannen (artikel 10, eerste lid, van de richtlijn)

Soortbeschermingsplannen hebben tot doel aan te geven welke activiteiten nodig zijn om populatie(s) van een of meer bedreigde soorten in Nederland veilig te stellen. De plannen moeten ervoor zorgen dat binnen een periode van vijf jaar door middel van diverse maatregelen de populatie(s) van de betreffende soort(en) weer in een gunstige staat van instandhouding te brengen. Zie ook:

http://www.minlnv.nl/portal/page?_pageid=116,1640898&_dad=portal&_schema=PORTAL&_document_id=110637&_p_node_id=166234&_p_mode=BROWSE

Tijdens de verslagperiode waren soortenbeschermingsplannen in uitvoering voor:

- kwartelkoning (*Crex crex*)
- "Moerasvogels": baardman (*Panurus biarmicus*), blauwborst (*Luscinia svecica*), blauwe kiekendief (*Circus cyaneus*), grote karekiet (*Acrocephalus arundinaceus*), krooneend (*Netta rufina*), kwak (*Nycticorax nycticorax*), lepelaar (*Platalea leucorodia*), porseleinhoen (*Porzana porzana*), purperreiger (*Ardea purpurea*), roerdomp (*Botaurus stellaris*), snor (*Locustella luscinioides*), woudaap (*Ixobrychus minutus*), zwarte stern (*Chlidonias niger*)

Kwartelkoning

In de periode 2005-2007 is er nog één actieplan voor één enkele soort (single species actieplan) in uitvoering geweest, namelijk die van de kwartelkoning (*Crex crex*). Het doel is het vergroten van de omvang en het aantal van de leefgebieden, verbetering van de kwaliteit van de leefgebieden, het verbeteren van de samenhang van de deelpopulaties en de aanpassing van het instrumentarium om het beheer te kunnen uitvoeren, waarmee gestreefd wordt naar toename tot een levensvatbare populatie. Gedurende de loop van het project worden de aantallen kwartelkoningen continu gemonitord en informatie verzameld over de kwaliteit van het habitat waar de vastgestelde vogels zich bevinden.

In november 2007 is een internationale "kwartelkoning-conferentie" gehouden, waarbij kennis vanuit heel Europa is uitgewisseld (www.kwartelkoning.nl).

Moerasvogels

Vooraf aan de leefgebiedenbenadering is al een soortenbeschermingsplan voor meerdere moerasvogels opgesteld. Het doel op de korte termijn was behoud van de populatie van 13 soorten moerasvogels en de bescherming van 14 geïdentificeerde kerngebieden waar deze soorten voorkomen. Tussen 2002 en 2007 zijn ruim 70 projecten uitgevoerd. Veel van deze projecten zijn uitgevoerd in Vogelrichtlijngebieden. Een voorbeeld van een project in de periode 2005-2007 buiten de Vogelrichtlijngebieden is:

- Jagersveld: verbetering van het leefgebied voor de Roerdomp (*Botaurus stellaris*) (2004/2005): In het Oostzanerveld, dat maar gedeeltelijk geschikt is voor de Roerdomp, zijn op dit moment twee tot drie territoria gevestigd. In het aangrenzende Jagersveld in Zaandam broedt de Roerdomp niet. Met het opengraven van sloten en petgaten in het Jagersveld wordt met name het voedselaanbod voor de Roerdomp verbeterd, in de hoop dat de soort ook hier gaat broeden. Tot nu toe functioneerde het Jagersveld met name als foerageergebied voor Roerdommen die broeden in het Oostzanerveld. Deze vogels maken in de jongenfase voortdurend voedselvluchten over de A7. Na uitvoering van de werkzaamheden broedde de Roerdomp in 2005 nog niet in het gebied. De toekomst zal uitwijzen of het gebied nu wel geschikt is als broedgebied of dat de functie beperkt blijft tot foerageergebied. (www.moerasvogels.nl)

Een aantal lokale projectsuccessen in de periode 2005-2007 zijn (Levende Natuur 109-3 mei 2008):

- Hervestiging Snor (*Locustrella luscinoides*) in Kockengen na habitat Herstel;
- Vestiging Zwarte stern (*Chlidonias niger*) op nieuwe projectlocaties Krimpenerwaard;
- Toename Zwarte stern (*Chlidonias niger*) in Utrechtse Venen na o.a. habitatverbetering;
- Benutting nieuw voedselgebied door Purperreiger (*Ardea purpurea*) in Noorderpark en Lopikerwaard.

Leefgebiedenbenadering

In plaats van soortenbeschermingsplannen voor individuele soorten te maken is Nederland in 2007 overgestapt op een leefgebiedenbenadering, dit volgens advies van de Taskforce Impuls Soortbeleid van april 2005.

Deze benadering maakt het mogelijk om voor meerdere bedreigde soorten tegelijkertijd en samenhangende maatregelen te treffen. Het soortenbeleid verschuift daarmee van een benadering gericht op individuele soorten naar het creëren en instandhouden van leefgebieden voor een grote groep soorten die vergelijkbare maatregelen verlangt.

De maatregelen die uitgevoerd worden in het kader van de leefgebiedenbenadering komen bovenop de normale inspanningen voor de implementatie van de EHS en Natura 2000 en worden ook uitgevoerd buiten de EHS.

De implementatie van de leefgebiedenbenadering vindt plaats in 2008, maar in 2007 zijn hierop vooruitlopend door het hele land de eerste leefgebiedenbenadering-projecten uitgevoerd. Voorbeelden zijn onder andere een project uitgevoerd in Flevoland, wat zich o.a. richtte op vogels uit het agrarisch gebied. En bij een project in Groningen werden boeren gevraagd oppervlaktes wintergraan te laten staan ten behoeve van akkervogels.

Verder werden bij andere projecten nog de volgende vogelsoorten genoemd:

- Blauwe kiekendief (*Circus cyaneus*)
- Dwergstern (*Sterna albifrons*)
- Grauwe gors (*Miliaria calandra*)
- Grauwe kiekendief (*Circus pygargus*)
- Grauwe klauwier (*Lanius collurio*)
- Grote karekiet (*Acrocephalus arundinaceus*)
- Grote stern (*Sterna sandvicensis*)
- Korhoen (*Tetrao tetrix*)

- Nachtzwaluw (*Caprimulgus europaeus*)
- Paapje (*Saxicola rubetra*)
- Patrijs (*Perdix perdix*)
- Porseleinhoen (*Porzana porzana*)
- Purperreiger (*Ardea purpurea*)
- Roerdomp (*Botaurus stellaris*)
- Steenuil (*Athene noctua*)
- Strandplevier (*Charadrius alexandrinus*)
- Tapuit (*Oenanthe oenanthe*)
- Veldleeuwerik (*Alauda arvensis*)
- Watersnip (*Gallinago gallinago*)
- Zwarte stern (*Chlidonias niger*)

Dit zijn soorten die op de soortenlijst van de leefgebiedenbenadering een rode kleur hebben. Het zijn Nederlandse soorten die in een ongunstige staat van instandhouding verkeren en het zijn enkele van de soorten waar de leefgebiedenbenadering op focust. De maatregelen die in de projecten zijn genomen ten behoeve van die soorten komen ook ten goede aan andere soorten.

Andere soorten die nog genoemd worden bij de projecten:

- Blauwborst (*Luscinia svecica*) (groen)
- Boomleeuwerik (*Lullula arborea*) (groen)
- Bruine kiekendief (*Circus aeruginosus*) (groen)
- IJsvogel (*Alcedo atthis*) (groen)
- Lepelaar (*Platalea leucorodia*) (groen)
- Ooievaar (*Ciconia ciconia*) (groen)
- Geelgors (*Emberiza citrinella*)
- Kneu (*Carduelis cannabina*)
- Oeverzwaluw (*Riparia riparia*)
- Roodborsttapuit (*Saxicola torquata*)

De soorten die in bovenstaand lijst groen zijn aangemerkt doen het in Nederland goed. Ze staan echter op de soortenlijst van de leefgebiedenbenadering, omdat Nederland voor deze soorten vanuit bijvoorbeeld de Vogelrichtlijn verplichtingen heeft. Voor deze soorten hoeft vanuit actief soortenbeleid geen prioriteit voor maatregelen toegekend te worden. Nederland zorgt er onder ander voor om deze soorten wel goed te monitoren (via de Gegevensautoriteit Natuur). De overige soorten op deze lijst zijn soorten die niet op de soortenlijst staan, maar die wel profiteren van de maatregelen die in de projecten zijn genomen. Niet alle uitvoerders van de projecten hebben de moeite genomen die soorten te noemen. Er zullen dus ongetwijfeld nog meer vogelsoorten zijn die meeprofiteren.

3.2 Jacht (artikel 7 van de Vogelrichtlijn)

Er zijn onder de Flora- en faunawet nog slechts vier soorten vogels als jachtwild aangemerkt: houtduif (*Columba palumbus*), fazant (*Phasianus colchicus*), wilde eend (*Anas platyrhynchos*) en patrijs (*Perdix perdix*). Omdat de patrijs in Nederland een Rode Lijstsoort is, kan op deze soort de jacht niet worden geopend (artikel 7, eerste lid, van de richtlijn). Bij de soorten waarop de jacht wel kan worden geopend wordt deze slechts geopend gedurende de periode buiten het broedseizoen van de betreffende soorten (artikel 7, vierde lid, van de richtlijn).

Afschot van grauwe ganzen (*Anser anser*), kolganzen (*Anser albifrons*) en smienten (*Anas penelope*) buiten het broedseizoen is volgens de terminologie van de richtlijn jacht. Volgens de terminologie van de Flora- en faunawet kan dan sprake zijn van schadepreventie en –bestrijding. Voor schade door overwinterende ganzen en smienten is, vanwege de jaarlijks oplopende kosten

van uit te betalen schadeclaims van agrariërs, binnen de kaders van de Flora- en faunawet een specifieke aanpak uitgewerkt. De jacht op ganzen en smienten was reeds onder de Jachtwet verboden. Voor overwinterende ganzen en smienten is 80.000 ha foerageergebied aangewezen (zie 2.3). Buiten de aangewezen foerageergebieden worden de ganzen en smienten verjaagd. Daarbij wordt op beperkte schaal begeleidend afschot toegepast. Andere soorten dan grauwe ganzen, kolganzen en smienten mogen niet worden geschoten, tenzij door Gedeputeerde Staten een ontheffing verleend is.

3.3 Vangen van vogels (artikel 8 van de richtlijn)

Verbod niet-selectieve vangmiddelen

In 2007 is een wijziging van de Flora- en faunawet voorbereid die voorziet in een algeheel verbod op het gebruik van niet-selectieve vangmiddelen als bedoeld in bijlage IV van de Vogelrichtlijn. In de Flora- en faunawet was tot nu toe geregeld in welke gevallen welke vangmiddelen mogen worden gebruikt. Een algeheel verbod op het gebruik van niet-selectieve vangmiddelen, zoals de richtlijn voorschrijft, ontbrak tot nog toe in de wet. De betreffende wetswijziging is per 1 januari 2008 van kracht geworden. De wet biedt nog wel de mogelijkheid om van geval tot geval af te wijken van het algehele verbod.

Slechts voor het vangen en doden van zwarte kraaien (*Corvus corone*), kauwen (*Corvus monedula*) en eksters (*Pica pica*) mag gebruik gemaakt worden van vallen (artikel 8 van de richtlijn). In de Nederlandse situatie zijn dergelijke vallen geen niet-selectieve vangmiddelen, omdat dergelijke vallen regelmatig op onbedoelde bijvangst kunnen en moeten (zie het tweede aandachtspunt hieronder) worden gecontroleerd.

3.4 Resumé toegestane uitzonderingen (artikel 9 van de richtlijn)

Er zijn slechts op beperkte schaal uitzonderingen toegestaan. Uitgangspunt is steeds dat uitzonderingen slechts kunnen worden toegestaan indien de gunstige staat van instandhouding van de soort niet in het geding is. Waar wel uitzonderingen zijn toegestaan, ondanks dat de soort niet in een gunstige staat van instandhouding verkeert, betreft dat uitzonderingen ten behoeve van onderzoek in het belang van de vogelstand.

Op artikel 9, eerste lid, onderdeel c (verstandig gebruik) is slechts ten behoeve van het rapen van kievitseieren een uitzondering toegestaan: zoeken en rapen van kievitseieren is alleen toegestaan in de provincie Friesland in de periode van 1 maart tot 1 april. Er zijn ca. 6000 zoekers/rapers geregistreerd. Per zoeker/raper mogen per raapseizoen slechts 15 eieren worden meegenomen. Rapers hebben de verplichting in de periode waarin geraapt wordt en daarna de nesten van weidevogels te beschermen tegen landbouwactiviteiten. In 2006 zijn in Friesland 4566 kievitseieren geraapt. Jaarlijks wordt door de provincies onderzocht of er sprake is van negatieve effecten op de populatie. Dit onderzoek wordt gerapporteerd aan het ministerie van LNV. Als er in een provincie een negatief resultaat blijkt, dan zal de betreffende provincie maatregelen nemen om dit negatieve effect ongedaan te maken. In Nederland zijn er ca. 200.000 - 300.000 broedparen per jaar; dit aantal is vrij constant (Netwerk Ecologische Monitoring, SOVON, CBS). Maximaal mag 1 % van de eieren geraapt worden, dat zijn voor de provincie Friesland 6934 eieren. In 2007 hebben de politie en de Algemene Inspectiedienst (AID) van het ministerie van LNV 51 boetes uitgedeeld aan mensen die in Friesland illegaal kievitseieren zochten. In dat jaar zijn 22.767 eieren geraapt. Dit is onder andere het gevolg van weersomstandigheden: het voorjaar van 2007 was relatief warm, terwijl dat in 2006 koud was. In het voorjaar 2008 heeft de Hoge Raad zich gebogen over deze ontheffing en deze vernietigd, omdat er onvoldoende waarborgen zijn om ervoor te zorgen dat het aantal geraapte eieren onder het 1 % criterium blijft, zoals ook blijkt uit het aantal geraapte eieren in 2007. In het najaar 2008 zal opnieuw overleg plaatsvinden tussen Provincie Friesland en de Bond van Friese VogelbeschermingsWachten (FVBW).

<http://www.rechtspraak.nl/Actualiteiten/Uitspraak+over+ontheffing+voor+rapen+kievitseieren.htm>

Van de in 2005 en 2006 toegestane uitzonderingen zijn afzonderlijke rapportages gemaakt en verzonden naar de EC; de rapportage voor 2007 is in voorbereiding en zal voor eind 2008 worden verzonden. In bijlage II staan de betrokken partijen voor deze zogenaamde derogatierapportages weergegeven.

3.5 Toegestane verkoop van vogels (artikel 6 van de richtlijn)

Verkoop van vogels van soorten van bijlage III/2 (artikel 6, derde lid, van de richtlijn) is slechts toegestaan voor zover de betreffende vogels zijn gedood in het kader van preventie of bestrijding van schade. Het betreft dan de volgende soorten: grauwe gans (*Anser anser*), kolgans (*Anser albifrons*), smient (*Anas penelope*) en meerkoet (*Fulica atra*).

3.6 Uitzetten van vogels (artikel 11 van de richtlijn)

Het in de vrije natuur uitzetten van vogels is verboden (artikel 11 Vogelrichtlijn). In het geval van exoten die eerder zijn geïntroduceerd of die zich hebben gevestigd na te zijn ontsnapt uit gevangenschap kunnen Gedeputeerde Staten (bestuursorgaan van de provincie) bepalen dat de stand daarvan moet worden ingeperkt, ook tegen de wil van de grondgebruiker. De soorten waar het hier om gaat zijn onder meer Canadese gans (*Branta canadensis*), nijlgans (*Alopochen aegyptiacus*) en rosse stekelstaart (*Oxyura jamaicensis*).

In oktober 2007 heeft het Ministerie van LNV een geactualiseerd beleid ten aanzien van exoten vastgesteld met als doel zowel ecologische schade (aan de inheemse soorten en ecosystemen) als economische schade, schade aan volksgezondheid en veiligheidsrisico's te beperken. De maatregelen dienen wel proportioneel te zijn. Als een soort zich eenmaal heeft gevestigd kunnen zowel de economische als ecologische nadelen van bestrijding groter zijn dan de voordelen. Alleen schadelijke exoten worden bestreden.

4. Monitoring, onderzoek en communicatie (artikel 10)

4.1 Monitoring en onderzoek

4.1.1 Monitoring

Monitoring van soorten is georganiseerd in het Netwerk Ecologische Monitoring (NEM), het stelsel van landelijke natuurmeetnetten van de Nederlandse overheid. Dit is een samenwerkingsverband van de volgende deelnemende partijen: ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (Directie Natuur, Directie Kennis), Ministerie van Verkeer en Waterstaat (RIZA, RIKZ – nu Waterdienst), het ministerie van VROM, het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) en de provincies. Dit netwerk bestaat sinds 1995 (sommige toen al lopende meetnetten zijn in het NEM ondergebracht).

In het NEM worden onder andere gegevens verzameld over planten, vogels, vleermuizen, reptielen en amfibieën, dagvlinders, libellen en paddestoelen. Particuliere Gegevensleverende Organisaties (PGO's) hebben een belangrijke rol omdat zij relevante tellingen organiseren en natuurgegevens beheren (de PGO-meetnetten). Naast het NEM worden in het kader van soortbeschermingsplannen specifieke monitoringsacties uitgevoerd.

De landelijke vogelmeetnetten worden uitgevoerd door SOVON Vogelonderzoek Nederland in samenwerking met CBS, Rijkswaterstaat en provincies.

Belangrijkste onderdelen voor wat betreft vogels in het NEM zijn:

- Meetnet Broedvogels, bestaande uit vijf onderdelen:
 - Monitoring algemene broedvogels (BMP)
 - Monitoring zeldzame broedvogels (LSB)
 - Landelijk Weidevogelmeetnet
 - Meetnet broedvogels Wadden en ten behoeve van internationale rapportages (TMAP)
 - Nestkaartenproject (metingen aan broedsucces en reproductie)
- Meetnet Watervogels. Onder andere: midwintertelling en ganzen- en zwanentellingen en doortrekkende en overwinterende kust- en watervogels in de grote rijkswateren: Waddenzee, Noordzeekustzone, IJsselmeergebied, rivieren en Zuidwestelijke Delta. De informatie gaat ook naar Wetlands International in het kader van de Ramsar-conventie. Het doel is omvang en trend van de populaties te bepalen.

De belangrijkste meetdoelen van het NEM wat betreft vogels zijn:

- monitoring Vogelrichtlijngebieden;
- monitoring soorten van soortbeschermingsplannen;
- monitoring zoete en zoute rijkswateren (toeleverend aan MWTL);
- metingen ten behoeve van het Trilateral Monitoring Assessment Programma (TMAP); natuurgraadmeters;
- signaleren ecologische kwaliteit buiten de EHS;
- toelevering aan de Internationale Waterbird Census.

Alle gegevens van het NEM (<http://nemweb.ipo-rivm.nl/>) worden verzameld door SOVON en verwerkt door het CBS. Het CBS maakt ieder jaar een kwaliteitsrapport over alle NEM-meetnetten. Jaarlijks worden door SOVON rapporten opgesteld met daarin de ontwikkeling van trends van broedvogels en watervogels. Op de website van SOVON zijn deze gegevens/rapporten te downloaden. (www.sovon.nl)

In opdracht van LNV Directie Natuur is door SOVON en het CBS recent een omvangrijke studie afgerond naar de trends in aantallen en verspreiding van vogels in de speciale beschermingszones onder de Vogelrichtlijn. Deze zijn bepaald op basis van de gemonitorde gegevens (SOVON & CBS 2005, rapport 09/2005).

Monitoring in het kader van soortbeschermingsplannen gebeurt voorafgaand aan het opstellen van een soortbeschermingsplan om te bepalen waar het meest effectief maatregelen uitgevoerd kunnen worden. Alle soorten van soortbeschermingsplannen zijn in het NEM opgenomen.

Natura 2000-monitoring

Momenteel gaat het wat betreft monitoring in de Vogelrichtlijngebieden specifiek om zeldzame broedvogels en negen soorten die onder het BMP vallen: Dodaars, Watersnip, Wespandief, Zwarte Specht, Boomleeuwerik, Blauwborst, Roodborsttapuit, Snor en Rietzanger. Van deze soorten willen we weten hoe het er mee staat in Vogelrichtlijngebieden. Het BMP richt zich niet op inventarisatie van één soort, maar op een bepaalde set aan soorten. Een BMP-proefvlak beslaat meestal maar een klein deel van het Vogelrichtlijngebied.

In het kader van Natura 2000 wordt nu gewerkt aan de opzet van een nieuw monitoringsprogramma, met een gebiedsgerichte en een nationale component. Hierbij wordt zoveel mogelijk aangesloten bij de al bestaande monitoring

4.1.2 Onderzoek

Gedurende de verslagperiode is door tal van onderzoeksinstituten onderzoek verricht naar de volgende, aan de Vogelrichtlijn gerelateerde onderwerpen:

1. aanwijzing van soorten en selectie/begrenzing van gebieden;
2. bestuurlijk juridische doorwerking over de verschillende bestuurslagen;
3. methodologieën om significante effecten (dosis-effect relaties) te kunnen bepalen;
4. dosis-effect relaties bij ontwerp van infrastructurele werken, woningbouw, bedrijventerreinen, land- en tuinbouw;
5. Mer-studies;
6. compenserende en mitigerende maatregelen (achteraf in planprocessen);
7. communicatie en informatievoorziening rond de Vogelrichtlijn.

Bijlage 3 omvat voorbeelden van onderzoek die in de verslagperiode lopen of zijn afgerond.

Bijlage 4 omvat een uitgebreide lijst met publicaties.

4.1.3 Organisatie van seminars, conferenties, workshops

Regelmatig worden op de website <http://www.natura-2000.nl> aankondigingen gedaan over conferenties en workshops in het kader van de Vogel- en Habitatrichtlijn.

De ministeries van Defensie, V&W en LNV en de gemeenschappelijke provincies (IPO) hebben samen het Steunpunt Natura 2000 opgericht (zie ook 4.2). Op 26 september 2007 is het Steunpunt Natura 2000 officieel van start gegaan met een feestelijk symposium, waarbij de verschillende partijen die gaan werken aan de beheerplannen hun ervaringen uitwisseld hebben.

4.2 Onderwijs, informatie en communicatie in relatie met vogelbescherming

Donderdag 29 juni 2006 opende Secretaris Generaal Chris Kalden van het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) de vogelobservatiehut bij de weidevogelvolière in Artis. Deze observatiehut is het startpunt van de route **Europa Natuurlijk** door Artis die mensen op een levendige en laagdrempelige manier kennis laat maken met Europese natuur en -natuurwetgeving, en met Natura 2000. In de dierentuin is in het kader van dit project extra aandacht voor alle dieren die in het wild in de Europese natuur voorkomen (www.artis.nl).

In januari 2007 zijn de **ontwerp-aanwijzingsbesluiten** van de eerste 111 Natura 2000-gebieden (waar onder 47 Vogelrichtlijngebieden) ter inzage gelegd, in juni gevolgd door nog 7 gebieden in en rond de Waddenzee (allen Vogelrichtlijngebieden). Rondom deze ter inzage legging is een uitgebreid communicatietraject geweest, met bijeenkomsten voor alle betrokkenen in alle regio's, berichtgeving in landelijke en regionale pers en uitgebreide informatie op internet. In totaal heeft deze consultatie ruim 5000 zienswijzen opgeleverd. Na verwerking van deze zienswijzen zullen de Natura 2000 gebieden in de loop van 2008 en 2009 definitief aangewezen worden onder de Gewijzigde Natuurbeschermingswet 1998 (zie ook 5).

Zie ook: http://www2.minlnv.nl/thema/groen/natuur/Natura2000_2006/Natura2000.htm

Sinds 2003 wordt jaarlijks in augustus het **Vogelfestival** georganiseerd door Vogelbescherming Nederland, SOVON en Staatsbosbeheer. Tijdens dit weekend wordt aan duizenden bezoekers onder andere voorlichting gegeven en informatie verstrekt over het hoe en waarom van Natura 2000 door middel van presentaties en informatiestands.

De ministeries van Defensie, V&W en LNV en de gemeenschappelijke provincies (IPO) hebben samen het **Steunpunt Natura 2000** opgericht. Dit steunpunt zal deze organisaties, die het voortouw hebben bij het opstellen van de beheerplannen voor de gebieden aangewezen onder Vogel- en Habitatrichtlijn, ondersteunen. Het Steunpunt is bedoeld om de partijen zo optimaal mogelijk te laten profiteren van de beschikbare kennis en ervaringen bij de diverse partijen en organiseert regelmatig workshops en conferenties om kennis uit te wisselen en te discussieren over de invulling van begrippen die afkomstig zijn uit de Natura 2000-richtlijnen.

Met betrekking tot informatie over beschermde soorten is sinds 2001 het "**Natuurloket**" geopend. Dit loket verstrekt informatie over het voorkomen van beschermde soorten in gebieden en is via het Internet te bereiken (www.natuurloket.nl).

Informatie over de Natura 2000-gebieden is te vinden op www.synbiosys.alterra.nl/natura2000.

Op de websites www.minlnv.nl/natuurwetgeving en wetten.overheid.nl kan via het Internet uitgebreide informatie worden verkregen over de (natuur)wetgeving.

Verder is er een website van LNV waar de status van alle beschermde soorten (welke regels en wetten zijn van toepassing op welke soort?) kan worden gevonden:

(<http://www.minlnv.nedersesoorten.nl/lnv.db/lnv.db/home.html>).

Programma Jeugd, Natuur, Voedsel en Groen

Het programma JNMG heeft tot doel de jeugd meer bewust te maken van de waarde van voedsel en een groene omgeving. Dit is niet specifiek ingericht op de Vogelrichtlijngebieden en -soorten, maar een algemeen programma. Activiteiten binnen het kader van dit programma zijn onder meer:

- Natuur- en milieu-educatie beleid
- Regeling draagvlak natuur

- Maatschappelijke stages
- Het programma Groen en de stad

SOVON Vogelonderzoek Nederland

SOVON is een vereniging die, grotendeels door middel van vrijwilligers, de landelijke vogeltellingen uitvoert. Een team van zo'n 60 beroepskrachten voert behalve de coördinatie van het signalerend onderzoek (monitoring van de vogelstand) ook verklarend onderzoek uit naar het hoe en waarom van de gesignaleerde ontwikkelingen. Dit geschiedt onder meer door het verzamelen van gegevens over reproductie en overleving. Een wetenschappelijke begeleidingscommissie adviseert over de kwaliteit van de projecten. Kern van het onderzoek van SOVON is de monitoring, zowel van broedvogels (BMP), als ook de water/wintervogels en trekvogels (meetnet watervogels en PTT).

De resultaten van alle inventarisaties en tellingen vormen onder andere een belangrijk onderdeel van de monitoring van Vogel- en Habitatrichtlijngebieden van het Europese netwerk Natura 2000. Daarnaast zijn er projecten gericht op specifieke soortgroepen zoals weidevogels, ganzen en kustbroedvogels.

Vrijwilligers kunnen telgegevens invoeren via de site van SOVON. Over het hele land verspreid zijn diverse vogelwerkgroepen actief, met zo'n 7000 actieve tellers. Leden van SOVON ontvangen 4x per jaar SOVON-nieuws.

In opdracht verricht SOVON ook studies naar effecten van ruimtelijke ingrepen en beheer op vogels effecten Betuweroute:

- ontwikkeling exoten
- effecten zandsuppleties Noordzeekust
- effecten kokkelvisserij
- effect-monitoring in het kader van de aardgaswinning onder o.a. de Waddenzee
- evaluatie agrarisch natuurbeheer
- gevolgen van predatie op weidevogels

Op de website www.sovon.nl vindt men meer informatie over de vereniging en over de wijze van en resultaten uit monitoring, onderzoek en advies. Tevens zijn hier SOVON publicaties te downloaden waaronder rapporten, artikelen en nieuwsbrieven.

Vogelbescherming Nederland

Vogelbescherming Nederland (VBN) is de Nederlandse partner van Birdlife International. Birdlife Internationaal stond met de Important Bird Areas (IBA) aan de wieg van de begrenzing van de Vogelrichtlijngebieden in Nederland.

Vogelbescherming Nederland is een landelijke natuurbeschermingsorganisatie die opkomt voor in het wild levende vogels en hun leefgebieden. De vereniging streeft bescherming van vogels na via gerichte beschermingsprogramma's, juridische acties, samenwerking, politieke lobby en voorlichting en educatie.

In het Strategisch Meerjarenprogramma 2005-2009 heeft Vogelbescherming haar visie en strategie uiteengezet. Jaarlijks vermeldt de vereniging in een jaarverslag de resultaten van haar handelen. Recente acties betreffen bijvoorbeeld de Duin- en Kustcampagne, participatie in het Weidevogelverbond, uitvoering van projecten om leefgebied ooievaar en steenuil te verbeteren, de procedures rondom de kokkel- en mosselvisserij in de Waddenzee en de Delta, uitvoering beschermingsplan kwartelkoning, start meetnet urbane soorten, het indienen van zienswijzen voor aanwijzingsbesluiten Natura 2000-gebieden en de internetcampagne 'Beleef de lente'. Daarnaast werkt Vogelbescherming nauw samen met vrijwilligers (de zogenaamde WetlandWachten) aan de bescherming van de Nederlandse Wetlands. Nagenoeg alle Nederlandse Wetlands zijn aangemeld of aangewezen als Natuura 2000-gebied.

De vereniging telt 141.000 leden die 5x per jaar het blad Vogels ontvangen.

In 2007 lanceerde Vogelbescherming Nederland ook een aparte website "Vogels en de wet" (<http://www.vogelsendewet.nl/>). Deze website geeft antwoord op de meest voorkomende vragen over wat er nu wél en niet is toegestaan in relatie tot wilde vogels. Via een aantal thema's (o.a. verstoring, jacht- en schadebestrijding, (bouw)werkzaamheden) wordt dieper op bepaalde onderwerpen ingegaan.

Op de website www.vogelbescherming.nl vindt men meer informatie over de vereniging. Centraal staan algemene informatie over vogels en vogelgebieden, actualiteiten, campagnes & acties en vogels kijken.

Terreinbeherende instanties

In een aantal Natura 2000-gebieden (onder andere de Groote Peel, de Oostvaardersplassen en de Biesbosch) zijn door Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer of de Provinciale Landschappen bezoekerscentra en/of observatiehutten ingericht om de bezoekers te informeren en in de gelegenheid te stellen waarnemingen te doen. Daarnaast bieden de genoemde instanties de mogelijkheid om groepsgewijs onder begeleiding van een deskundige gids de natuurgebieden te bezoeken.

5. Regelgeving (artikel 18)

Overzicht relevante wet- en regelgeving (artikel 18 van de richtlijn):

- Het soortenbeschermingsdeel van de Vogelrichtlijn is ondergebracht in de Flora- en faunawet (zie ook 3.1.1). De wetteksten van deze wet zijn te vinden op: <http://wetten.overheid.nl/cgi-bin/deeplink/law1/title=Flora-%20en%20Faunawet>. Met daaronder vallend (te vinden op <http://wetten.overheid.nl/>):
 - Jachtbesluit.
 - Besluit beheer en schadebestrijding dieren.
 - Besluit faunabeheer.
 - Besluit prepareren van dieren.
 - Besluit vrijstelling beschermde dier- en plantensoorten.
 - Regeling aanwijzing toezichthouders Flora- en faunawet.
 - Bekendmaking lijsten beschermde inheemse diersoorten.
 - Regeling beheer en schadebestrijding dieren.
 - Regeling prepareren van dieren.
 - Jachtregeling.
 - Regeling vrijstelling beschermde dier- en plantensoorten Flora- en faunawet.
 - Regeling zoeken, rapen en beschermen van kievitseieren.
- De gebiedsbescherming van de Vogelrichtlijn is geïmplementeerd in de gewijzigde Natuurbeschermingswet 1998 (NB-wet) die op 1 oktober 2005 in werking is getreden. De gewijzigde NB-wet 1998 is te vinden op: <http://wetten.overheid.nl/cgi-bin/deeplink/law1/title=Natuurbeschermingswet%201998>.

Bijlage 1 Overzichtstabel met één nieuw Vogelrichtlijngebied alsmede Vogelrichtlijngebieden (speciale beschermingszones) waarvan in de periode januari 2005 - juli 2007 de begrenzing of de indeling is aangepast

Vogelrichtlijngebied (naam na wijziging)	EU- gebiedscode	Oppervlakte 2004	Oppervlakte 2007	Vershil	Datum wijziging	Toelichting
Ilperveld, Varkensland en Twiske	NL1000007	1.840	2.202	+ 362	20 januari 2005	beslissing op bezwaar
Wormer- en Jisperveld	NL9802058	1.328	1.753	+ 425	20 januari 2005	beslissing op bezwaar
Duinen Texel	NL3009008	134 760*	3102	- 296	7 april 2005	beslissing op bezwaar
Duinen Vlieland	NL3009009		1398		7 april 2005	
Duinen Terschelling	NL3009007		3221		7 april 2005	
Duinen Ameland	NL3009005		2055		7 april 2005	
Duinen Schiermonnikoog	NL3009006		1043		7 april 2005	
Noordzeekustzone	NL9802001		123646		7 april 2005	
Polder Zeevang	NL3011002	0	1.862	+ 1862	27 september 2005	nieuwe aanwijzing
IJmeer	NL9902008	7508	7488	- 20	29 september 2005	rectificatie aanwijzing
Eemmeer & Gooimeer Zuidoever	NL9802035	1.069 516	1.585	samenvoeging	juli 2007	NL9802035 + NL3009011
Markermeer & IJmeer	NL9803029	60.999 7.509	68.508	samenvoeging	juli 2007	NL9803029 + NL9902008
Veluwerandmeren	NL9802033	571 3.056 2.482	6.110	samenvoeging	juli 2007	NL9802032 + NL9802033 + NL9802034
Westerschelde & Saeftinge	NL9802026	15.720 3.578	19.298	samenvoeging	juli 2007	NL9802026 + NL1000019
Oudegaasterbrekken, Fluessen en omgeving	NL980249	773 2.112	2.884	samenvoeging	juli 2007	NL9802049 + NL9802050

(*) Correctie ten opzichte van bijlage I in de Vogelrichtlijnrapportage 2002-2004

Bijlage 2 Rapportage Derogaties 2007

(artikel 9 van de Vogelrichtlijn)

De derogatierapporten worden separaat aan de Europese Commissie toegezonden

Bronvermelding

Algemene Inspectie Dienst, Postbus 234, 6460 AE Kerkrade

Directie Natuur, Postbus 20401, 2500 EK Den Haag

Dienst Regelingen, Postbus 20401, 2500 EK Den Haag

Dienst Regelingen, Postbus 965, 6040 AZ Roermond

Dienst Regelingen, Postbus 1191, 3300 BD Dordrecht

Jaarverslag Werkgroep Preventie Vogelaanvaring, Amsterdam Airport Schiphol

KNJV, Postbus 1165, 3800 BD Amersfoort

Vogelbescherming Nederland, Driebergseweg 16c, 3708 JB Zeist

Vogeltrekstation, Boterhoeksestraat 22, 6666 GA Heteren

Bijlage 3 Enkele voorbeelden van onderzoeksprojecten die in de verslagperiode lopen of zijn afgerond.

Monitoring van Natura 2000-soorten: advies voor een landelijk meetprogramma (VOFF/Alterra)

Het doel van de studie is vast te stellen welke gegevens en/of kennis nodig zijn om de vragen van de EC ten aanzien van de staat van instandhouding van met name Habitatrichtlijnsoorten te beantwoorden. Ook de Vogelrichtlijnsoorten zijn hierin meegenomen. Verder is nagegaan hoe Nederland aan deze gegevens kan komen en hoe aanwezige kennis is toe te passen voor de rapportage.

Het gaat om 97 Vogelsoorten, te weten soorten van bijlage I VR, zogenaamde 1% soorten (1% van de biogeografische populatie van de soort verblijft regelmatig in een Natura 2000-gebied) en zogenaamde begrenzingssoorten.

Financier/opdrachtgever: LNV

Looptijd: 2007 (afgerond)

Info: <http://www.natuurgegevens.nl/Portals/6/AlterraRapport1644.pdf>

Nederlandse Wetlands: vogel- en natuurbescherming 2004 – 2007 (Vogelbescherming Nederland)

In deze rapportage geven alle WetlandWachten een samenvatting van de positieve en negatieve ontwikkelingen die er in en rondom het wetland, waarvoor zij als vrijwilliger van Vogelbescherming actief zijn, hebben plaatsgevonden. WetlandWachten vormen de ogen en oren van Vogelbescherming Nederland in het veld.

Financier: Vogelbescherming Nederland

Looptijd: 2008 (afgerond)

Info: http://www.vogelbescherming.nl/documents/pdf-files/Rapport_NederlandseWetlands_2004-2007.pdf

Effecten van grote windturbines op vogels (Bureau Waardenburg/Alterra/Vogelbescherming Nederland)

Het doel van de studie is om te achterhalen welke (andere) effecten grote windturbines hebben op vogels. In de jaren 80 is veel onderzoek verricht, maar sinds die tijd zijn windturbines groter geworden, draaien ze langzamer en staan ze verder uit elkaar, waardoor effecten op vogels veranderd kunnen zijn. In deze studie zijn 125 artikelen van wetenschappelijke kwaliteit gereviewed en is bij drie Nederlandse windparken gemonitord op aantallen aanwezige of passerende vogels en aanvaringslachtoffers.

Financier/opdrachtgever: Nuon Energy Sourcing

Looptijd: 2005 (afgerond)

Info: http://www.buwa.nl/backsite/attachments/Executive_summary_final.pdf

Broedvogels in Nederland (SOVON Vogelonderzoek Nederland)

Presentatie van de resultaten van het landelijke broedvogelmeetnet. In het eindrapport wordt geïntegreerd verslag gedaan van verschillende monitoringsprojecten. Het overkoepelende meetnet is onderdeel van het Netwerk Ecologische Monitoring.

Het veldwerk is uitgevoerd door vrijwilligers en professionals volgens gestandaardiseerde methodieken. Trendberekeningen zijn uitgevoerd met het programma TRIM en Trendspotter.

Financier/opdrachtgever: LNV-DK

Looptijd: 2005 (afgerond)

Info: http://www.sovon.nl/pdf/Mon2007_01Broevoboek.pdf

Trends van vogels in het Natura 2000 netwerk (SOVON Vogelonderzoek Nederland/ CBS)

Op landelijk niveau is van 44 broedvogelsoorten en 64 niet-broedvogelsoorten informatie gewenst over aantallen, trend, verspreiding, het belang van de gezamenlijke Vogelrichtlijngebieden in Nederland en het belang van Nederland ten opzichte van Europa. Op gebiedsniveau is van 414 gebied-soort combinaties voor broedvogels en voor 786 gebied-soort combinaties voor niet-broedvogels informatie gewenst over de aantallen en de trends. Het betreffen de gebied-soort combinaties waarvoor instandhoudingsdoelen in het kader van de aanwijzing als Natura 2000-gebied moeten worden geformuleerd.

In dit onderzoek zijn van alle gewenste broedvogelsoorten, met uitzondering van de Wespendif, de landelijke trend en de landelijke aantallen geanalyseerd.

Financier/opdrachtgever: LNV-DK

Looptijd: 2005 (afgerond)

Info: <http://www.sovon.nl/pdf/Natura2000scherm.pdf>

Monitoring van geluidseffecten op vogels in het Witterveld (Alterra)

Het Witterveld is een Natura 2000-gebied vlakbij het terrein van de TT circuit Assen. Volgend op vergunningverlening voor een Champ Car evenement, waaraan een voortoets ten grondslag lag, is uit voorzorg ten tijde van het evenement gekeken welke effecten zijn vast te stellen op vogels. Daarbij is gekeken of de geluidsbelasting een onaanvaardbare (want significante) verstoring voor vogels teweeg brengt.

Financier/opdrachtgever: provincie Drenthe

Looptijd: 2007 (afgerond)

Info:

<http://www.kgrweb.nl/Intranet/Modules/pub/PDFFiles/Alterrapporten/AlterraRapport1573.pdf>

Inpassing ecologische ontwikkeling Veluwerandmeren (RIZA)

In 2001 is het Integrale Inrichtingsplan voor de Veluwerandmeren bestuurlijk vastgesteld waarbij 36 inrichtingsmaatregelen zijn opgenomen. In 2000 is in een rapportage een inschatting gegeven van de effecten op natuurwaarden. Door nieuwe ontwikkelingen en beleid (met name het opstellen van beheerplan voor Natura 2000-gebieden) was behoefte aan een actualisatie van de effecten. Dit nieuwe effectonderzoek dient als bouwsteen voor het op te stellen beheerplan Veluwerandmeren. Effecten op vogels vormen een belangrijk onderdeel van het onderzoek.

Financier/opdrachtgever: Rijkswaterstaat

Looptijd: 2006 (afgerond)

Info: <http://www.iivr.nl/pagina/projecten/documents/EffectinschattingVRM.pdf>

Effectiviteit weidevogelbeheer (Landschap NoordHolland & SOVON)

In Nederland wordt al geruime tijd geprobeerd om de teruggang in het aantal weidevogels te stoppen. In de provincie Noord-Holland is een onderzoek opgezet naar effecten van fysieke omstandigheden en beheersaspecten op de ontwikkeling van weidevogel populaties. Dit onderzoek is in het voorjaar 2008 afgerond. Daaruit blijkt dat effectief weidevogelbeheer niet eenvoudig is. Zo zijn er percelen met natuurbeheer, die een negatieve weidevogeltrend hebben, en ook percelen met puur agrarisch beheer, waar een positieve trend gemeten wordt. Niet alleen het beheer, maar ook de landschapkenmerken zijn van wezenlijk belang voor de duurzaamheid van weidevogel populaties. Het blijkt dat juist een combinatie van verschillende beheervormen binnen een geschikt weidevogelgebied tot de beste resultaten leidt.

Looptijd: 2007 – 2008 (in druk)

Info: www.sovon.nl en www.landschapnoordholland.nl.

Meetnet reproductie broedvogels Waddenzee (Alterra & SOVON).

Doel van het project is een jaarlijkse meting te doen van het broedsucces van een aantal kenmerkende broedvogels in de Waddenzee, te weten de scholekster, eidereend, kluut, zilvermeeuw, kokmeeuw en visdief.

Financier: LNV-DK

Coördinatie en/of contact: Alterra, Research Instituut voor de Groene Ruimte (WUR)

Looptijd 01/2004 - 12/2006

<http://www.onderzoekinformatie.nl/nl/oi/nod/onderzoek/OND1302636/>

De reactie van weidevogels op een toenemend gefragmenteerd landschap in Nederland. (Universiteit van Amsterdam).

Promotieonderzoek 12/2000 - 12/2005

<http://www.frw.uva.nl/icg/>

<http://www.onderzoekinformatie.nl/nl/oi/nod/onderzoek/OND1288647/>

Onderzoek effecten grote windturbines op vogels (Energieonderzoek Centrum Nederland - ECN)

Betreft onderzoek naar de effecten van de grote windturbines van het EWT (ECN Windturbine Testpark in de Wieringermeer) op vogels. Het gaat daarbij om het akoestisch en op beeldmateriaal registreren van vogelaanvaringen en de verstoring van foeragegedrag en vliegroutes.

Coördinatie en/of contact: Energieonderzoek Centrum Nederland - ECN

Looptijd 01/2002 - onbekend

[\(http://www.onderzoekinformatie.nl/nl/oi/nod/onderzoek/OND1292473/\)](http://www.onderzoekinformatie.nl/nl/oi/nod/onderzoek/OND1292473/)

Vogelaanvaringen en bliksemdetectie (Energieonderzoek Centrum Nederland - ECN)

Het monitoren van vogelslachtoffers is een belangrijk onderdeel bij vergunningsverlening voor de bouw van windparken. ECN ontwikkelt daartoe het monitoringsysteem WT-Bird. In 2004 zijn ruim 100 proeven uitgevoerd waarbij dummy's van vogels met een bekend gewicht en een bekende snelheid tegen bladen werden aangeschoten. Met deze proeven bleek het goed mogelijk de geluidsregistratie te karakteriseren, die dient voor het detecteren van vogelaanvaringen en de triggering van de video-opnames. Verder zijn diverse videocamera's voor deze detectie beproefd; er is een geschikte camera geselecteerd die ook in situaties met verminderd zicht voldoende goede beelden van vogels geeft.

Coördinatie en/of contact: Energieonderzoek Centrum Nederland - ECN

Looptijd 01/2004 – onbekend

<http://www.onderzoekinformatie.nl/nl/oi/nod/onderzoek/OND1309214/>

Seizoensvariatie in afweersysteem en energieverbruik bij vogels (Rijksuniversiteit Groningen).

De levenslopen van vogels in woestijn-, tropische en gematigde streken verschillen sterk. Een evolutionaire verklaring hiervoor ligt misschien in de kans om ziek te worden. Dit onderzoek bestudeert het afweersysteem en de energiebalans van vogels in verschillende omgevingen en verschillende seizoenen.

Financier: Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek - NWO

Coördinatie en/of contact: Dierecologie (RuG)

Looptijd 07/2004 – onbekend

<http://www.onderzoekinformatie.nl/nl/oi/nod/onderzoek/OND1300324/>

Natuurvriendelijke oevers (Dienst Waterbeheer en Riolerings - DWR)

De oevers van de Vecht vormden van oorsprong een geleidelijke overgang tussen water en land. Van die natuurlijke oevers was in 1996 weinig meer over. Van de tweemaal 40 kilometer lange oevers was ruim driekwart steil en beschoeid met hout, beton of stortsteen en daarmee niet geschikt voor plant en dier. Desondanks is de Vecht in de plannen van het rijk aangewezen als

'ecologische verbindingzone'. Dit betekent dat planten en dieren zich langs de rivier moeten kunnen verplaatsen en oevers dus geschikt moeten zijn voor ontkieming van zaden en als broedgebied voor vogels en paaigebied voor vissen. Natuurvriendelijke herinrichting en bescherming van groene oevers en aangepast onderhoud en beheer van die oevers is noodzakelijk voor de gewenste natuurontwikkeling en verhoogt de belevingswaarde van de Vecht.

Looptijd 10/1996 - 12/2005

<http://www.agv.nl/smartsite.dws?id=1525&goto=2598>

http://www.onderzoekinformatie.nl/nl/oi/stowabase/nodrubriek/stowa_d22400/OND1305818/

Weidevogels en predatie (BO-02-002-003)

Er is in Nederland een toenemende bezorgdheid (maatschappelijke discussie, kamervragen) over een mogelijk toenemende predatiedruk op weidevogels. Die discussie is relevant in relatie tot de nieuwe Flora- en Faunawet (faunabeheerplannen, ontheffingen voor afschot van predatoren), maar ook in relatie tot de effectiviteit van bestaande instrumenten voor (agrarisch) weidevogelbeheer. In bepaalde regio's loopt de discussie over mogelijke vervolging van predatoren hoog op, veelal zonder dat goed feitenmateriaal aanwezig is om beleid op te baseren. Het onderzoek 'Weidevogels en Predatie' heeft tot doel om feitenmateriaal aan te dragen voor een meer gefundeerde discussie over de rol van predatie in de populatiedynamiek van weidevogels en over de eventuele wenselijkheid tot het nemen van maatregelen. Het is geen doel van het onderzoeksproject om concrete beleidsadviezen te genereren.

Looptijd 01/2005 - 12/2006

<http://www.kennisonline.wur.nl/BO/BO-02/002/003/beschrijving.htm>

http://www.sovon.nl/pdf/SOVON_Predatie_bij_weidevogels.pdf

Westerschelde LTV-O (BO-02-008-035)

De ecologische kwaliteit van het Schelde estuarium gaat hard achteruit. De beleidsopgave voor LNV is om deze kwaliteiten te behouden en herstellen om uiteindelijk een robuust, duurzaam en ecologisch gezond Schelde estuarium te realiseren. Niet alleen vanuit de Europese richtlijnen (KRW en VHR) maar ook vanuit de maatschappelijke verantwoordelijkheid van het ministerie van LNV voor de natuurwaarden van de Westerschelde. Doel van het beleid is daarbij duurzaamheid niet alleen te richten op de natuurwaarden van de Westerschelde maar ook op andere gebruiksfuncties van de Westerschelde (recreatie, scheepvaart, veiligheid etc).

Looptijd 01/2007 - 12/2008

<http://www.kennisonline.wur.nl/BO/BO-02/008/035/beschrijving.htm>

Herstel Estuariene Dynamiek Delta (BO-02-008-034)

De doelgroep streeft naar het ontwikkelen van een meer natuurlijke delta die voldoet aan de eisen die gesteld worden vanuit het nationale natuurbeleid (EHS; NvM-MvN) en vanuit verschillende Europese richtlijnen (m.n. Vogel- en Habitatrichtlijn), met mogelijkheden voor duurzaam medegebruik door andere functies.

In de doelendocumenten voor verschillende deelgebieden in de Delta worden specifieke habitattypen en soorten genoemd die bescherming behoeven. Soms is sprake van behoud, soms van verbetering van de huidige situatie.

Omdat er in de Delta meerdere "gebruikers" zijn die mogelijk negatief effect hebben op de na te streven doelen, of mogelijk baat hebben bij realiseren van de doelen, is het noodzakelijk een overzicht te krijgen van de gebruiksfuncties, hun eisen en effecten.

Looptijd 01/2007 - 12/2007

<http://www.kennisonline.wur.nl/BO/BO-02/008/034/beschrijving.htm>

Voorlopige evaluatie van mogelijke effecten van vliegbewegingen vanuit Airport Weeze op de broedvogels van Vogelrichtlijngebied Maasduinen

In het kader van een onderzoek naar de gevolgen van de toename van civiel vliegverkeer van vliegveld Weeze, voorheen vliegveld Laarbruch en Niederrhein geheten, op broedvogels van het

Vogelrichtlijngebied Maasduinen heeft SOVON in opdracht van LNV-Zuid in de periode 2003-2005 broedvogelinventarisaties uitgevoerd in een deelgebied gelegen op en rondom de Bergerheide. Als eerste evaluatie van mogelijke effecten is een vergelijking gemaakt tussen de aantalstrends in het getelde gebied met (1) oude inventarisatiegegevens uit hetzelfde gebied, (2) de populatietrends van de soort in Nederland als geheel en (3) de populatietrends van de soort in de gebieden uit dezelfde regio (heide, bos- en moerasgebieden op hogere zandgronden in Zuid-Nederland). Deze vergelijkingen waren mogelijk voor negen Vogelrichtlijnsoorten, tien Rode Lijstsoorten en daarnaast een set van negen lawaaigevoelige soorten.

Uit de vergelijkingen komt naar voren dat er geen aanleiding is om te veronderstellen dat er acute effecten zijn van de start van civiele luchtvaart op vliegveld Weeze. De meeste veranderingen in de broedvogelaantallen zijn overeenkomstig de regionale en/of nationale ontwikkelingen in de broedvogelstand. Negatieve afwijkingen lijken niet eenduidig te wijzen op een effect van vliegverkeer.

Er dient echter op te worden gewezen dat de analyse zeer indicatief is, om de volgende redenen: (1) de tijdserie van drie jaar is te kort om eventueel geringe negatieve effecten op te sporen, (2) de tijdserie van 3 jaar is te kort om effecten op te sporen die zich pas na enkele jaren uiten bijvoorbeeld als gevolg van buffereffecten, (3) pas medio 2003 is begonnen met een gering aantal vluchten vanaf de luchthaven en ook in 2005 was het aantal vluchten nog behoorlijk laag (ongeveer 10% van het maximum), niet duidelijk is of dit al de eindsituatie is. Indien het aantal vluchten de maximumsituatie zal benaderen dan is zeker niet uit te sluiten dat alsnog effecten zullen optreden.

http://www.sovon.nl/pdf/Ond_2005-08_bergerheide.pdf

Bijlage 4 Relevante publicaties

SOVON

Sovon artikelen:

- SOVON, 2007. Broedsucces en voedsel生态学 van Nederland's kwijnende populatie Tapuiten. *Limosa* 80(3): 117-122.
- SOVON, 2007. Het Constant Effort Site Project: een vinger aan de pols van populaties van zangvogels. *Limosa* 80(2): 79-84.
- SOVON, 2007. Kolonievogels en zeldzame broedvogels in Nederland in 2003-05. *Limosa* 80(2): 49-67.
- SOVON, 2007. Bescherming van Kwartelkoningen in hooiland. *De Levende Natuur* 108(5): 193-198.
- SOVON, 2007. Aantallen, trends en verspreiding overzomerende ganzen in Nederland. *Limosa* 80 (2007): 1-17.
- SOVON, 2007. MUS: een nieuw meetnet voor broedvogels in stedelijk gebied. *Limosa* 80 (2007): 40-43.
- SOVON, 2006. Herkenning en ruipatronen van eerstejaars Kolganzen in de winter. *Limosa* 79: 163-168.
- SOVON, 2006. Natuurontwikkeling in rivieruiterwaarden: hoe reageren broedvogels? *De Levende Natuur* 108(2): 52-57.
- SOVON, 2006. Verdeling van de broedinspanning bij Kieviten. *Limosa* 79 (2006): 63-70.
- SOVON, 2006. Roepende Roerdampen in Nederland: trefkansen, trends en aantallen. *Limosa* 79 (2006): 1-12.
- SOVON, 2005. Trends van benthivore watervogels in de Nederlandse Waddenzee 1975-2002: grote verschillen tussen schelpdiereneters en wormeneters. *Limosa* 78: 21-38.

Sovon rapporten:

- Atsma G., 2006. Habitat selection by the Corncrake *Crex crex*: importance of ecotope distribution and landscape composition in river floodplains. Corncrake distribution along the Dutch Rhine branches in the period 2001-2005. SOVON Report 2006/06. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Boele A., Hustings F., van Kleunen A., van Turnhout C. & Plate C. 2005. Een kwart eeuw Punt-Transect-Tellingen van wintervogels in Nederland (1980-2004). SOVON-monitoringrapport 2005/02. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- De Boer P., Oosterbeek K., Koffijberg K., Ens B., Smit C. & de Jong M. 2007. Broedsucces van kustbroedvogels in de Waddenzee in 2006. SOVON-monitoringrapport 2007/04, IMARES-rapport C036/08. SOVON Vogelonderzoek Nederland/IMARES, Beek-Ubbergen/Den Burg.
- De Boer, V. & van der Jeugd H.P. 2007. Zomerganzen in het Deltagebied in 2007. SOVONmonitoringrapport 2007/02. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Ens B.J., Koffijberg K., Oomen D., van Roomen M., van Winden E. & Zoetebier D. 2008. Nulrapportage monitoring vogels Waddenzee (1991-2006) in het kader van de nieuwe gaswinningen. SOVONonderzoeksrapport 2008-07. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

- Foppen, R., Van Diek, H., Van der Weide, M. Van Turnhout, C. 2005. Voorlopige evaluatie van mogelijke effecten van vliegbewegingen vanuit Airport Weeze op de broedvogels van Vogelrichtlijngebied Maasduinen. SOVONonderzoeksrapport 2005/08. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Klaassen O., Dijkse L., de Boer P., Willems F., Foppen R. & Oosterbeek K. 2006. Broedsucces, voedsel生态学 en dispersie van de Blauwe Kiekendief op de Waddeneilanden in 2004-2006. SOVON-onderzoeksrapport 2006-15. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Kleefstra R. & de Boer P. 2007. Broedvogelmonitoring in het Lauwersmeer in 2007. SOVON-inventarisatierapport 2007/19. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Koffijberg K., Cottaar F. & van der Jeugd H. 2005. Pleisterplaatsen van Dwergganzen *Anser erythropus* in Nederland. SOVON-informatierapport 2005/06. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Majoor F., de Boer V. & van Diermen J. 2008. Broedvogels in de Gelderse Poort. Trends vanaf 1990 en recente ontwikkeling 2001-2007. SOVON-inventarisatierapport 2008/03. SOVON, Beek-Ubbergen.
- Oosterbeek K.H., M. van de Pol, M. L. de Jong, C. J. Smit & B. J. Ens, 2006. Scholekster populatie studies; Bijdrage aan de zoektocht naar de oorzaken van de sterke achteruitgang van de Scholekster in het Waddengebied. Wageningen/Beek-Ubbergen, Alterra/SOVON Vogelonderzoek Nederland, Alterra-Rapport 1344/SOVON-onderzoeksrapport 2006/05.
- Rappoldt, C. & Ens, B. J. (2007) Scholeksters en de verruiming van de Westerschelde; Modelberekeningen voor de periode 1992-2015 aan het effect van de voorgenomen verruiming van de vaargeul op het aantal scholeksters. EcoCurves rapport 5/SOVON-onderzoeksrapport 2007/03. EcoCurves, Haren.
- Schoppers J. & Koffijberg K. 2005. Kwartelkoningen in Nederland in 2004. SOVONinformatierapport 2005/01. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Schoppers J. & Koffijberg K. 2006. Kwartelkoningen in Nederland in 2005. SOVONinformatierapport 2006/01. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Schoppers J. & Koffijberg K. 2007. Kwartelkoningen in Nederland in 2006. SOVONinformatierapport 2007/05. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- SOVON & CBS 2005. Trends van vogels in het Nederlandse Natura2000 netwerk. SOVON-informatierapport 2005/09. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Teunissen W.A., Schekkerman H. & Willems F. 2005. Predatie bij weidevogels. Op zoek naar de mogelijke effecten van predatie op de weidevogelstand. Sovon-onderzoeksrapport 2005/11. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen. Alterra-Document 1292, Alterra, Wageningen.
- Teunissen, W.A. & Wymenga E. 2007. Weidevogels in de SAN-gebieden in West-Nederland in 2006. Sovon-onderzoeksrapport 2007/01. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen. A&W-rapport 929. Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek, Veenwouden.
- Van den Bremer L., Klaassen O. & van Roomen M. 2008. Slaapplaatsen van vogels: toekomstig verspreidings- en monitoringonderzoek. SOVON-informatierapport 2008-05. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Van der Jeugd H.P. & de Boer, V. 2006. Zomerganzen in het Deltagebied in 2006. Sovoninventarisatierapport 2006/12. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

- Van der Jeugd H.P., Voslamber B, van Turnhout C., Sierdsema, H., Feige, N., Nienhuis, J. & Koffijberg, K. 2006. Overzomerende ganzen in Nederland: grenzen aan de groei? Sovon-onderzoeksrapport 2006/02. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Van der Weide M.J.T. 2005. Landelijke trends broedvogels Vogelrichtlijn vanaf 1981. SOVON-informatierapport 2005/07. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Van Dijk A.J., Boele A., Hustings F., Koffijberg K. & Plate C.L. 2008. Broedvogels in Nederland in 2006. SOVON-monitoringrapport 2008/01. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Van Dijk A.J., Boele A., van den Bremer L., Hustings F., van Manen W., van Kleunen A., Koffijberg K., Teunissen W., van Turnhout C., Voslamber B., Willems F., Zoetebier D. & Plate C.L. 2007. Broedvogels in Nederland in 2005. SOVON-monitoringrapport 2007/01. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Van Dijk A.J., Dijkse L., Hustings F., Koffijberg K., Oosterhuis R., van Turnhout C., van der Weide M.J.T., Zoetebier D. & Plate C. 2006. Broedvogels in Nederland in 2004. SOVON-monitoringrapport 2006/01. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Van Dijk A.J., Dijkse L., Hustings F., Koffijberg K., Schoppers J., Teunissen W., van Turnhout C. van der Weide M.J.T., Zoetebier D. & Plate C. 2005. Broedvogels in Nederland in 2003. SOVON-monitoringrapport 2005/01. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Van Kleunen A. & Loos W.B. 2005. Vogelkundige waarden van Polder Zeevang 1998-2004: een evaluatie in het kader van de EG-Vogelrichtlijn. SOVON-informatierapport 2005/11. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Van Kleunen A., Sierdsema H., Nijssen M., Lipman V. & Groenendijk D. 2007. Het Jaar van de Nachtzwaluw 2007. SOVON-onderzoeksrapport 2007/10. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Van Kleunen A., Sierdsema H., van der Weide M., van Turnhout C. & Vogel R. 2005. Soortbeschermingsplan Nachtzwaluw Noord-Brabant. SOVON-onderzoeksrapport 2005/09. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Van Roomen M. & van Winden. E. 2006. Kwalificerende soorten watervogels in Vogelrichtlijngebied IJmeer en Markermeer/IJmeer. SOVON-informatierapport 2006-03. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- van Roomen M., van Winden E., Hustings F., Koffijberg K., Kleefstra R., SOVON Ganzen- en zwanenwerkgroep & Soldaat L. 2005. Watervogels in Nederland in 2003/2004. SOVON-monitoringrapport 2005/03, RIZA-rapport BM05.15, SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- van Roomen M., van Winden E., Hustings F., Koffijberg K., Ens B., Hustings F., Kleefstra R., Schoppers J., Van Turnhout C., SOVON Ganzen- en zwanenwerkgroep & Soldaat L. 2006. Watervogels in Nederland in 2004/2005. SOVON-monitoringrapport 2006/02, RIZA-rapport BM06.14, SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Van Roomen M., van Winden E., Koffijberg K., van den Bremer L., Ens B., Kleefstra R., Schoppers J., Vergeer J-W., SOVON Ganzen- en Zwanenwerkgroep & Soldaat L. 2007. Watervogels in Nederland in 2005/2006. SOVON-monitoringrapport 2007/03, Waterdienst-rapport BM07.09. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- van Turnhout C. & van Roomen M. 2005. Effecten van strandsuppleties langs de Nederlandse kust op Drieteenstrandloper en kustbroedvogels. SOVON-onderzoeksrapport 2005/05. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Van Turnhout C., Aben J., Beusink P. & Geertsma M. 2006. Broedsucces en voedseleecologie van Tapuiten in de Nederlandse kustduinen. SOVON-Onderzoeksrapport 2006/14. SOVON

Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen en Stichting Bargerveen / Radboud Universiteit, Nijmegen.

- Van Turnhout C., van Manen W. & Vergeer J.W. 2006. Jaar van de Tapuit 2005. Sovon-onderzoeksrapport 2006/04. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Voslamber B. 2007. Overleving van Grauwe Ganzenfamilies langs de Axelse Kreek in 2007. SOVON Onderzoeksrapport 2007/08. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Willems F., van Turnhout C., Loos W.-B. & Zoetebier D. 2006. Belang van het Nederlandse duin- en kustgebied voor broedvogels. SOVON-onderzoeksrapport 2006/07. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Winden E. van, Roomen M. van & Koffijberg K. 2005. Ganzen- en zwanentrends vanaf 1975/76 in Vogelrichtlijngebieden en watersystemen. SOVON-onderzoeksrapport 2005/12. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

Alterra rapporten over vogels:

Te vinden op:

<http://www.alterra.wur.nl/NL/publicaties+Alterra/Alterra+rapporten/>

- Groot Bruinderink, G.W.T.A., D.R. Lammertsma, K. Kramer, S.E. van Wieren, P. Cornelissen & H. van Manen (2008). Monitoren en modeldefinitie Oostvaardersplassen. Wageningen, Alterra. Alterra-rapport 1670. 29 pp.
- Verhulst, J., T.C.P. Melman & G.R. de Snoo; Voedselaanbod voor gruttokuikens in de Hollandse veenweidegebieden. Wageningen, Alterra. Alterra-rapport 1668. 50 pp.
- Ebbinge, B.S. (2008). Kan de geplande herinrichting van de Leipolder leiden tot verminderde aantallen Dwergganzen in het Natura 2000 gebied De Abtskolk en De Putten? Wageningen, Alterra. Alterra-rapport 1662. 63 pp.
- Schmidt, A.M., A.J. van Strien, L.L. Soldaat & J.A.M. Janssen (2008). Monitoring van Natura 2000 soorten en habitattypen - advies voor een landelijk meetprogramma ten behoeve van de rapportageverplichtingen in het kader van de Europese Vogelrichtlijn en Habitatrichtlijn. Wageningen, Alterra. Alterra-rapport 1646. 104 pp.
- Swaay, C. van & A. J. van Strien (2008). Monitoring van Natura 2000 soorten - advies voor een landelijk meetprogramma. Wageningen, Alterra. Alterra-rapport 1644. 117 pp.
- Groot Bruinderink, G.W.T.A., D.R. Lammertsma, A.J. Griffioen & G.J. Spek (2008). Geschiktheid van de Palmerswaard (gemeente Rhenen) als migratieroute voor het Edelhert. Wageningen, Alterra. Alterra-rapport 1641. 25 pp.
- Groot Bruinderink, G.W.T.A., D.R. Lammertsma, A.T. Kuiters, R.G.M. Kwak, R.J.H.G. Henkens & G.A.J.M. Jagers op Akkerhuis, m.m.v. RIZA: J. Th. Vulink & P. Cornelissen (2007). Verbinding Oostvaardersplassen – Hollandse Hout; Onderdeel van de uitvoering van het ICMO-advies (Hoofdstuk 3, Recommendations, 4: additional measures). Wageningen, Alterra. Alterra-rapport 1595. 87 pp.
- Lahr, J., H.J. de Lange, J.A.M. Janssen, R. van Lanen & D. de Jong (2008). Ecologische kwetsbaarheidskaarten bij olieverontreiniging in getijdenwateren. Methoden voor Deltagebied, Waddenzee en Noordzee. Wageningen, Alterra. Alterra-rapport 1589. 62 pp.

- Kleunen, A. van, H. F. van Dobben, et al. (2007). Habitataspecten en drukfactoren voor soorten : rapport in het kader van het WOT programma Informatievoorziening Natuur i.o. (WOT IN). Wageningen, Alterra. Alterra-rapport; 1584.
- Knotters, M. (2008). Het effect van de Kaderrichtlijn Water en het Europese mestbeleid op de bodemkwaliteit in Nederland. Wageningen, Alterra. Alterra-rapport 1580. 38 pp.
- Molenaar, J.G. de & R.J.H.G. Henkens (2007). Champ Car evenement TT-circuit Assen; Monitoring van de effecten van geluid op het aangrenzende Witterveld. Wageningen, Alterra. Alterra-rapport 1573. 25 pp.
- Lange, H.J. de (2008). Ecologische basiskaarten voor de Nederlandse mariene wateren ten behoeve van advisering bij crisismanagement; Selectie vogels en zeezoogdieren. Wageningen, Alterra. Alterra-rapport 1566. 48 pp.
- Schotman A.G.M., Th. C.P. Melman, H.A.M. Meeuwssen & M.A. Kiers (2007). Nederland weidevogelrijk; kwaliteit weidevogelmozaïek pilotgebieden 2007. Wageningen, Alterra. Alterra-rapport 1560. 90 pp.
- Molenaar, J.G. de (2007). Mogelijke effecten van verlichting vanuit Vierkenshof II, gemeente Rijnwaarden, op kwalificerende en andere vogelsoorten in de Bijland e.o. Wageningen, Alterra. Alterra-rapport 1511. 53 pp.
- Kleunen, A. van, H. Sierdsema & R. Foppen (2007). Verkenning van de mogelijkheden om geostatistische methoden toe te passen t.b.v. de beoordeling van de staat van instandhouding van soorten van de Vogel- en habitatrictlijn. Rapport in het kader van het WOT programma Informatievoorziening Natuur i.o. Wageningen, Alterra. Alterra-rapport 1494. 90 pp.
- Gies, T.J.A. & A. Bleeker (2007). Onderzoek naar de ammoniakdepositie op 5 habitatgebieden ten behoeve van het interim toetsingkader Natura 2000 en Ammoniak. Wageningen, Alterra. Alterra-rapport 1491.58 pp.
- Gies, T.J.A., H. van Dobben & A. Bleeker (2007). Onderbouwing significant effect depositie op natuurgebieden. Een onderzoek naar de wijze waarop in het kader van de Vogel- en Habitatrictlijn getoetst kan worden of vergunningverlening kan leiden tot significante negatieve effecten op de natuur. Wageningen, Alterra. Alterra-rapport 1490. 56 pp.
- Kleijn, D., W. Dimmers, R. van Kats, D. Melman & H. Schekkerman (2007). De voedselsituatie voor gruttokuikens bij agrarisch mozaïekbeheer. Wageningen, Alterra. Alterra-rapport 1487.50 pp.
- Henkens R.J.H.G, J.G. de Molenaar, M.J.S.M. Reijnen & F.H. Kistenkas (2007). Champ Car evenement TT-Circuit Assen. Voortoets betreffende de effecten van extra geluid op de natuurwaarden van het Witterveld. Wageningen, Alterra. Alterra-rapport 1482.79 pp.
- Ebbinge, B.S., F. Cottaar & R.G.M. Kwak (2007). Hoe het risico van aanvaringen tussen ganzen en vliegtuigen rondom Schiphol geminimaliseerd kan worden. Wageningen, Alterra. Alterra-rapport 1478. 0 pp.
- Schotman, A.G.M., M.A. Kiers & Th.C.P. Melman (2007). Onderbouwing Grutto-geschiktheidkaart; Ten behoeve van Grutto-mozaïekmodel en voor identificatie van weidevogelgebieden in Nederland. Wageningen, Alterra. Alterra-rapport 1407. 47 pp.
- Apeldoorn, R.C. & C.J. Smit (2007). "Vuurwerk en natuur", Effecten van professioneel vuurwerk op beschermde natuurwaarden in Zeeland; gepubliceerd. Wageningen, Alterra. Alterra-rapport 1383. 54 pp.
- Broekmeyer, M.E.A. (2006). Effectenindicator Natura 2000-gebieden; achtergronden en verantwoording ecologische randvoorwaarden en storende factoren; gepubliceerd. Wageningen, Alterra. Alterra-rapport 1375. 51 pp.

- Scotman, A.G.M. & H.A.M. Meeuwsen (2006). Compensatie aantasting struweelvogelgebied Stippelberg; Uitbreiding zandwinning en aanleg van een golfbaan in het kader van het integraal Gebiedsplan Bakel-Milheeze Noord. Wageningen, Alterra. Alterra-rapport 1373. 31 pp.
- Schekkerman, H., M.E. van Eerden, S. van Rijn & M. Roos (2007). Gevolgen van de aanleg van IJburg II voor watervogels in de SBZ IJmeer. Wageningen, Alterra. Alterra-rapport 1363. 96 pp.
- Scotman, A.G.M., H.A.M. Meeuwsen, S.R. Hensen, O.R. Roosenschoon, B. Vanmeulenbroek, M.A. Kiers & Th.C.P. Melman (2006). Grutto-mozaïekmodel als hulpmiddel voor planning en evaluatie van beheer. Wageningen, Alterra. Alterra-rapport 1361. 58 pp.
- Leenders, T.P., F.J.E. van der Bolt & E. Westein (2006). Natuurbeleid, de Kaderrichtlijn Water en landbouw. Wageningen, Alterra. Alterra-rapport 1341. 44 pp.
- Scotman, A.G.M. & Th.C.P. Melman (2006). Haalbaarheidsstudie nieuw weidevogelgebied.. Wageningen, Alterra. Alterra-rapport 1336. 48 pp.
- Vlek, H.E., K. Didderen & P.F.M. Verdonshot (2006). Monitoring van aquatische natuur; KRW monitoring voor VHR doeleinden?. Wageningen, Alterra. Alterra-rapport 1328. 125 pp.
- Elbersen Jeanine, Lodewijk Stuyt, Cees Kwakernaak & Theo Vogelzang (2006). Compatibiliteit van de Europese richtlijnen KRW en VHR; Een verkenning van de kennislacunes. Wageningen, Alterra. Alterra-rapport 1326. 42 pp.
- Meesters H.W.G., K.S. Dijkema, W.E. van Duin, C.J. Smit, N. Dankers, P.J.H. Reijnders, R.K.H. Kats & M.L. de Jong (2006). Natuurwaarden in de Kombergingsgebieden Pinkegat en Zoutkamperlaag en mogelijke effecten van bodemdaling door gaswinning. Wageningen, Alterra. Alterra-rapport 1310. 191 pp.
- Teunissen, W., H. Schekkerman & F. Willems (2006). Predatie bij weidevogels. Op zoek naar de mogelijke effecten van predatie op de weidevogelstand. Uitgebreide samenvatting. Wageningen, Alterra. Alterra-rapport 1292. 24 pp.
- Ens, B. J., H. Schekkerman, et al. (2006). Modelling the flyway of arctic breeding shorebirds : parameter estimation and sensitivity analysis. Wageningen, Alterra. Alterra-rapport; 1290.
- Teunissen, W., H. Schekkerman & F. Willems (2006). Predatie bij weidevogels. Op zoek naar de mogelijke effecten van predatie op de weidevogelstand. Wageningen, Alterra. Alterra-rapport 1292.172 pp.
- Groot Bruinderink, G.W.T.A., R.J. Bijlsma & J.A.M. Janssen (2006). Een prototype Natuureffecten-boekhouding NEB; rekenen met de effecten van recreatie op Natura 2000 waarden op de Veluwe. Wageningen, Alterra. Alterra-rapport 1276. 36 pp.
- Beintema, A.J. & E. van Winden (2005). In hoeverre kan de aanwijzing van foerageergebieden voor ganzen en smienten het functioneren van vogelrichtlijngebieden schaden? Wageningen, Alterra. Alterra-rapport 1238. 50 pp.
- Molenaar, J.G. de, D.A. Jonkers & F.G.W.A. Ottburg (2005). Mogelijke effecten van verlichting vanuit Rustenburg op kwalificerende en andere vogelsoorten in de Bovenste Polder onder Wageningen. Wageningen, Alterra. Alterra-rapport 1237. 41 pp.
- Molenaar, J.G. de (2005). Ecologische relaties tussen het IJmeer en zijn omgeving; een verkenning van de mogelijkheden en perspectieven voor compensatie van aantasting van het IJmeer. Wageningen, Alterra. Alterra-rapport 1235. 77 pp.
- Neven, M.G.G. & F.H. Kistenkas (2006). Streken vergeleken. Hoofdlijnen imago, implementatie, interpretatie en integratie van Natura 2000 in Europees perspectief (Samenvatting Nederlands). Wageningen, Alterra. Alterra-rapport 1222.2. 49 pp.

- Elands, B.H.M., R. van Marwijk, R. Jochem, R. Pouwels & T.A. de Boer (2005). Natuur in Nederland: recreatie en biodiversiteit in balans; een modelstudie naar recreatiekwaliteit. Wageningen, Alterra. Alterra-rapport 1220. 0 pp.
- Rappoldt, C. & B.J. Ens (2005). Scholeksters en hun voedsel in de Westerschelde; Een verkenning van de voedselsituatie voor de scholeksters in de Westerschelde over de periode 1992-2003 met het simulatiemodel WEBT ICS. Wageningen, Alterra. Alterra-rapport 1209. 0 pp.
- Jong, M.L. de, B.J. Ens & M.F. Leopold (2005). Het voorkomen van Zee- en Eidereenden in de winter van 2004-2005 in de Waddenzee en de Noordzee-kustzone. Wageningen, Alterra. Alterra-rapport 1208. 44 pp.
- Schotman, A.G.M., Th. C. P. Melman, H. A. M. Meeuwsen, M. A. Kiers & H. Kuipers (2005). Naar een Grutto-mozaïekmodel; Definitie van een model voor evaluatie vooraf van de effectiviteit van mozaïekbeheer. Stand van zaken juni 2005. Wageningen, Alterra. Alterra-rapport 1199. 57 pp.
- Ens, B. J., A. G. Brinkman, et al. (2005). Modelling the distribution of waders in the Westerschelde : what is the predictive power of abiotic variables? Wageningen, Alterra. Alterra-rapport; 1193.
- Janssen, J.A.M. & R.J. Bijlsma (2005). Recreatie en Natura 2000 op de Veluwe; Voorstel voor een strategisch kader 'Groeï & Krimp' in relatie tot de Vogel- en Habitatrichtlijn. Wageningen, Alterra. Alterra-rapport 1184. 43 pp.
- Niewold, F.J.J., P.G.A. ten Den & H.A.H. Jansman (2005). Het korhoen blijft in de gevarenzone. Ecologische en genetische monitoring van de populatie van de Sallandse Heuvelrug in 2003-2004. Wageningen, Alterra. Alterra-rapport 1177. 58 pp.
- Th.C.P. Melman, A.G.M. Schotman, M. Kiers, H.A.M. Meeuwsen, H. Kuipers & H. Pijls (2005). Regionatuurplan: etalage voor Groene Diensten door agrarische natuurverenigingen. Aanzet tot een kennis- en beheersysteem voor agrarisch natuurbeheer, pilot Midden-Delfland. Wageningen, Alterra. Alterra-rapport 1173. 84 pp.
- Molenaar, J.G. de, D.A. Jonkers, P. Vereijken & G. Kolkman; EHS-Experiment Gaasterland (2005). 2. Effectiviteit Agrarisch Weidevogelbeheer. Wageningen, Alterra. Alterra-rapport 1131. 53 pp.
- Stortelder, A.H.F., R.W. de Waal & J.H.J. Schaminée, m.m.v. A. van den Berg, S.M. Hennekens, H.P.J. Huiskes, R.G.M. Kwak & E.J. Weeda (2005). Streekeigen natuur; Identiteit en diversiteit van Nederlandse landschappen. Wageningen, Alterra. Alterra-rapport 1111. 212 pp.
- Jong, J.J. de & J.K. van Raffe (2005). Fauna en terreinkenmerken van bos. Ontwikkeling van een model voor de relatie tussen terreinkenmerken en de geschiktheid van bos als habitat. Wageningen, Alterra. Alterra-rapport 1110. 49 pp.
- Geertsema, W., Grashof, C., Meeuwsen, H., Schotman, A., Van Turnhout, C & C. van Swaay (2005). Kwaliteit van groenblauwe dooradering en voorkomen van vogels, vlinders en planten. Wageningen, Alterra. Alterra-rapport 1095. 100 pp.
- Wingerden, W. K. R. E. van, R. I. van Dam, et al. (2005). Natura2000 grensgebieden : ecologische kansen en grensoverschrijdende samenwerking in Natura2000 grensgebieden. Wageningen, Alterra. Alterra-rapport; 1061.
- Henkens R.J.H.G., R.G.M. Kwak & H. van Blitterswijk (2005). Gedragscode zorgvuldig bosbeheer in de praktijk; Evaluatie en optimalisatie. Wageningen, Alterra. Alterra-rapport 1036. 108 pp.
- Kwak, R.G.M. & A. van den Berg (2005). Nieuwe broedvogeldistricten van Nederland; Een analyse van de verspreiding van broedvogels in Nederland op basis van de kartering in 1998-2000 als bijdrage aan de definiëring van de identiteit van de Nederlandse landschappen. Wageningen, Alterra. Alterra-rapport 1006. 177 pp.

Huiskes, H. P. J., N. Beemster, et al. (2005). Moerasvogels op peil: Werk in uitvoering: een evaluatie van beheerexperimenten gericht op het bevorderen van jonge verlandingsstadia. Wageningen, Alterra. Alterra-rapport; 828.3.

Algemeen (overige rapporten):

- (2005). "Jaarverslag 2004 / Bond van Friese Vogelbeschermings Wachten." Jaarverslag... / Bond van Friese Vogelbeschermingswachten.
- Aa, E. van der (2006). "Natuurbeschermingswetgeving: helpt het? : ecologische effectbeschrijving versimpeld tot juridische risico-analyse." Toets : vakblad over effectrapportage 13(1): 18-23.
- Apeldoorn, R. C. van (2007). Working with biodiversity goals in European directives : a comparison of the implementation of the Birds and Habitat Directives and the Water Framework Directive in the Netherlands, Belgium, France and Germany. Wageningen, Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu. Werkdocument / Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu; 77.
- Asseldonk, E. van and J. Boeren (2007). "Nachtzwaluwen op de Meinweg, een succesverhaal met een keerzijde." Natuurhistorisch maandblad 96(6): 176-180.
- Bankert, D., P. Joop, et al. (2006). De soort in zijn element : evaluatie van een vijftal soortbeschermingsplannen: steenuil, vroedmeesterpad en geelbuikvuurpad, grote vuurvliinder, grauwe kiekendief en moerasvogels. Ede, Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Directie Kennis. Rapport DK; nr. 2007/061.
- Beunen, R. (2005). "Onzorgvuldige besluitvorming frustreert implementatie Vogel- en Habitatrichtlijn [forum]." ROM : maandblad voor ruimtelijke ontwikkeling 23(7/8): 30-31.
- Beunen, R. and R. G. H. van Ark (2007). "De politieke dimensie van Natura 2000 : hoe wil NL het EU beleid uitvoeren? [forum]." Landschap : tijdschrift voor landschapsecologie en milieukunde 24(1): 12-20.
- Beusekom, R. van and M. Argeloo (2005). Rode Lijst van de Nederlandse broedvogels. Baarn [etc.], Tirion Natuur [etc.].
- Birdlife International (2004). Birds in the European Union: a status assessment. Wageningen, The Netherlands: Birdlife International. (<http://birdsineurope.birdlife.org>, <http://www.birdlife.org>)
- Boer, I. C. de and A. van den Brink (2005). "Vogel- en habitatrichtlijn : de stap van regels naar praktijk." EU-beleid voor landbouw, voedsel en groen : van politiek naar praktijk: 285-307.
- Boeren, J. (2007). "Terugkeer van de Grauwe klauwier op de Meinweg?" Natuurhistorisch maandblad 96(6): 149-152.
- Bosch, M. van den and R. Vlek (2006). "Najaarstrek van Purperreigersover Ridderkerk, 2002-2005." Limosa / Club van Nederlandsche Vogelkundigen 79(4): 129-138.
- Brederode, L. R. van and H. M. Laporte (2006). "Weidevogelverbond werkt aan actieplan." De levende natuur 107(3): 146-147.
- Brinkman, A. G. and J. M. Jansen (2007). Draagkracht en exoten in de Waddenzee. IJmuiden [etc.], Wageningen IMARES. Rapport / Wageningen IMARES; nr. C073/07.
- Broekmeyer, M. E. A., E. P. A. G. Schouwenberg, et al. (2007). Synergie Ecologische Hoofdstructuur en Natura 2000-gebieden : wat stuurt het beheer? Wageningen, Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu. Werkdocument / Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu; 54.
- Buisink, F. (2006). "Een modderbak werd unieke natuur : eerherstel voor de Westerschelde." Vogels : tijdschrift over vogels en vogelbescherming 26(4): 18-23.
- Buunk, W. (2006). "Natura 2000 : over de werking van een Europees ruimtelijk plan verpakt in een richtlijn; een les in meerlagige beleidsvoering." Grenzeloze ruimte : regionale gebiedsgerichte ontwikkelingsplanologie in Europees perspectief: 139-155.

- Cadée, G. C. (2007). "Vervangen de recente Japanse oesterriffen de vroegere oesterbanken?" *De levende natuur* 108(2): 62-65.
- Dijk, A. J. van and H. D. Heinemeijer (2005). Ontwikkeling van vegetatie en broedvogels in relatie tot het beheer op het Doldersummer Veld : 1992-2002. [S.l.], Het Drentse Landschap.
- Dijk, S. N. M. van (2005). "Wanneer is 'passend' `passend` : een verkenning naar de significantiegrenzen binnen de passende beoordeling onder de Vogel- en Habitatrichtlijn." *Journal flora en fauna : actualiteiten over soorten- en gebiedsbescherming* 2(8): 203-211.
- Dijksterhuis, K. (2007). "De afbraak van de akkernatuur : veranderende regelgeving slecht voor akkerrandenbeheer." *Boomblad* 19(6): 12-15.
- Dijksterhuis, K. (2007). "Een wereldwijd netwerk voor recordvliegers." *Vogels : tijdschrift over vogels en vogelbescherming* 27(4): 26-29.
- Dijksterhuis, K. (2007). "Het laatste bastion : het korhoen houdt stand in Salland." *Boomblad* 19(3): 20-23.
- Dijksterhuis, K. (2007). "Lauwersmeer, rijk van vogels." *Vogels : tijdschrift over vogels en vogelbescherming* 27(5): 28-32.
- Dochy, O. and M. Hens (2005). Van de stakkers van de akkers naar de helden van de velden : beschermingsmaatregelen voor akkervogels. Brussel, Instituut voor Natuurbehoud. Rapport / Instituut voor Natuurbehoud; IN.R.2005.01.
- Duinhoven, G. van (2006). "De nieuwe Natuurbeschermingswet." *Vakblad natuur bos landschap / Stichting Vakblad Natuur Bos Landschap* 3(1): 5-13.
- Eerden, M. R. van (2007). "Habitat scale and quality of foraging area : determining carrying capacity of Dutch wetlands : lessons learned from a changing delta." *Landscape ecology in the Dutch context : nature, town and infrastructure.:* 187-207.
- Eerden, M. R. van and S. van Rijn (2007). "Aalscholvers, vis en visserij in het IJsselmeergebied : 'zwart schaap of indicator in het dynamisch drieluik?'" *Visionair : het vakblad van Sportvisserij Nederland* 1(3): 30-33.
- Eerden, M. R. van, S. H. M. van Rijn, et al. (2005). Ecologie en ruimte: gebruik door vogels en mensen in de SBZ's IJmeer, Markermeer en IJsselmeer. Lelystad, Rijkswaterstaat, RIZA. RIZA rapport; 2005.014.
- Egmond, P. M. van and T. de Koeijer (2006). "Weidevogelbeheer bij agrariërs en terreinbeheerders." *De levende natuur* 107(3): 118-120.
- Ehrenburg, A. and M. J. M. Hootsmans (2007). "Broedvogels en recreatie in de Amsterdamse Waterleidingduinen: partners of een beheersprobleem?" *Limosa / Club van Nederlandsche Vogelkundigen* 80(1): 18-25.
- Ens, B. J., N. M. J. A. Dankers, et al. (2007). International comparison of fisheries management with respect to nature conservation. Wageningen, Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu. Rapport / Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu; 42.
- Esselink, H., G. J. van Duinen, et al. (2007). "De grauwe klauwier mist kevers door verruigde duinen." *Vakblad natuur bos landschap / Stichting Vakblad Natuur Bos Landschap* 4(4): 22-24.
- Fey, F., N. Dankers, et al. (2007). Ecologische ontwikkeling in een voor menselijke activiteiten gesloten gebied in de Nederlandse Waddenzee: tussenrapportage 1 jaar na sluiting (december 2005-najaar 2006). IJmuiden, Wageningen IMARES. Rapport / Wageningen IMARES; nr. C070/07.

- Goudswaard, P. C. (2007). Effecten van sleepnet visserij en visserij met vaste vistuigen op vogels, zeezoogdieren, migrerende vissoorten en kreeften: Gesleepte vistuigen Oosterschelde. ijmuiden [etc.], Wageningen IMARES. Rapport / Wageningen IMARES; no. C056/07.
- Haas, D. (2005). Protecting birds from powerlines. Strasbourg, Council of Europe Publishing. Nature and environment series; nr. 140.
- Haperen, A. van, H. Hekhuis, et al. (2006). "Plan Tureluur : Zeeuwse vogelboulevard." Vakblad natuur bos landschap / Stichting Vakblad Natuur Bos Landschap 3(9): 2-7.
- Heinen, M. A. (2005). Het provinciaal weidevogelmeetnet in Overijssel : de resultaten van 2004. [S.l.], Provincie Overijssel. Rapport / Provinciaal Ecologisch Centrum; 2005.01.
- Heinen, M. A. (2006). Weidevogels in lage delen van Salland in 2005. Zwolle, Provincie Overijssel, Eenheid Landbouw, Natuur en Landschap. Rapport LNL-N; 2005.05.
- Heinen, M. A. and E. G. W. Mensink (2006). Weidevogels in de omgeving van Geesteren in 2004. Zwolle, Provincie Overijssel, Eenheid Landbouw, Natuur en Landschap. Rapport LNL-N; 2005.04.
- Heinen, M. A. and E. G. W. Mensink (2006). Weidevogels in het Staphorsterveld en omgeving in 2004. Zwolle, Provincie Overijssel, Eenheid Landbouw, Natuur en Landschap. Rapport LNL-N; 2005.03.
- Henkens, R. J. H. G., S. de Vries, et al. (2005). Effect van recreatie op broedvogels op landelijk niveau : ontwikkeling van het recreatiemodel FORVISITS 2.0 en koppeling met LARCH 4.1. Wageningen, Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu. Rapport / Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu; 4.
- Hof, P. M. J. van 't (2006). Lange-termijn trends van fauna en biotopen in het Eems-Dollard gebied. [Den Burg], Alterra Texel.
- Hoff, J. van 't (2006). Riet in de sloot : onderzoek naar de kenmerken van sloten en watergangen op het Hogeland en naar de relatie met broedvogels. Leens, Wierde & Dijk.
- Hoff, J. van 't & B. Koks (2007). Broedvogels in duoranden en leeuwerikvlakken : onderzoek naar het effect van duoranden en leeuwerikvlakken op akkervogels van het Hogeland : tussenrapportage van het onderzoeksjaar 2006. Leens, Wierde & Dijk.
- Hulscher, J. B. (2006). "Seksratio en leeftijdssamenstelling bij overwinterende Smienten nabij Haren, Groningen." Limosa / Club van Nederlandsche Vogelkundigen 2(79): 41-52.
- Hulscher, J. B. and P. S. Driessen (2005). "Van Roeken, zwarte kraaien, blauwe reigers, muskusratten, zoetwatermossels en walnoten." Het Vogeljaar : tijdschrift voor vogelstudie en vogelbescherming 53(2): 60-62.
- Hustings, F. (2006). Basisrapport voor de Rode Lijst Vogels volgens Nederlandse en IUCN-criteria. Beek-Ubbergen, SOVON. SOVON-onderzoeksrapport; 2004/13.
- Hustings, F. and J. van der Coelen (2006). Avifauna van Limburg. Roermond, Stichting Natuurpublicaties Limburg.
- Joldersma, R., H. Kloen, et al. (2006). Weidevogels in Fryslân : een blik van buiten op het werkplan weidevogels in Fryslân 2007-2013. Culemborg, CLM Onderzoek en Advies.
- Jong, J. J. de, I. M. Bouwma, et al. (2007). Beheerskosten van Natura 2000-gebieden. Wageningen, Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu. Werkdocument / Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu; 56.
- Jongbloed, F., H. Schekkerman, et al. (2006). "Verdeling van de broedinspanning bij Kieviten." Limosa / Club van Nederlandsche Vogelkundigen 2(79): 63-70.

- Jonkers, D. A. and F. Leurs (2005). Resultaten van weidevogelinventarisaties in delen van de Eempolders (Eemnes) en polder Zeldert (Hoogland) in 2004. Hilversum, Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken.
- Kistenkas, F. H. and W. Kuindersma (2005). Soorten en gebieden : het groene milieurecht in 2005. Wageningen, Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu. Rapport / Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu; 7.
- Kleefstra, R. (2005). "Dumpte de Purperreiger eieren in nesten van soortgenoten?" *Limosa / Club van Nederlandsche Vogelkundigen* 78(3): 107-112.
- Kleunen, A. van and W. B. Loos (2005). Vogelkundige waarden van polder Zeevang 1998-2004 in het kader van de EG-Vogelrichtlijn. Beek-Ubbergen, SOVON. SOVON-informatierapport; 2005/11.
- Koffijberg, K. (2007). "Bescherming van de Kwartelkoning in hooiland." *De levende natuur* 108(5): 193-198.
- Kramer, R. N. A. and H. G. J. M. van der Hagen (2006). "Verfraaiingen van het duin?" *Holland's duinen : informatie over het duinonderzoek in Berkheide, Meijndel en Solleveld*(49): 34-36.
- Krol, J. (2005). Aantallen en bescherming van strandbroeders op de Nederlandse Waddeneilanden 2001-2005 : rapportage en aanbevelingen aan de 10e trilaterale regeringsconferentie over de Waddenzee (Schiermonnikoog, 2 en 3 november 2005). [S.l.], Natuur Centrum Ameland.
- Maas, H. (2005). "Risico's voor visetende vogels en zoogdieren." *Weet wat er leeft langs Rijn en Maas : ecologische toestand van de grote rivieren in Europees perspectief*: 61-66.
- Meijer, R. and A. M. Weel (2007). "De broedvogelbevolking van de Biesbosch, 35 jaar na de nieuwe start." *Limosa / Club van Nederlandsche Vogelkundigen* 80(4): 139-152.
- Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Project Natura 2000 (2005). Natuurprogramma Westerschelde : verantwoording realisering (minimaal) 600 hectare estuariene nieuwe natuur en de relatie met de instandhoudingsdoelstellingen Vogel- en Habitatrichtlijn, Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.
- Ministry of Agriculture, Nature and Food Quality and the Directorate General for the environment of the European Commission (2005). Report of the EU Conference "25 years of the Birds Directive: Challenges for 25 Countries"
- Mooij, J. (2007). De vogels in de westelijke Eempolders na de landinrichting (1991 t/m 2002). Hilversum, Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken. Uitgave / Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken; 159.
- Neefjes, M. (2006). "Struinnatuur blijkt vogelparadijs." *Vakblad natuur bos landschap / Stichting Vakblad Natuur Bos Landschap* 3(10): 6-8.
- Neefjes, M. (2006). "Weidevogelverbond op de bres voor grutto en consorten." *Vakblad natuur bos landschap / Stichting Vakblad Natuur Bos Landschap* 3(7): 2-6.
- Neucker, T. van den (2007). Evaluatie van natuurontwikkelingsprojecten in het Schelde-estuarium. Brussel, INBO. Rapporten / Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek; INBO.R.2007.54.
- Nienhuis, J. (2005). "Ganzen slachtoffer van extensivering." *De levende natuur* 106(6): 249-252.
- Noordhuis, R. and M. van Roomen (2007). "Het IJsselmeergebied : natuurdoelen voor een ecosysteem in beweging." *De levende natuur* 108(6): 242-247.
- Oostenbrugge, R. van (2007). Quick scan ecologische effecten natuurwetgeving. Bilthoven, MNP. MNP rapport; 500402009/2007.

- Pelk, M. L. H. (2007). "The Natura 2000 network in the Netherlands : setting targets and conservation objects." *Landscape ecology in the Dutch context : nature, town and infrastructure.*: 119-140.
- Platteeuw, M. (2005). "Could ecological flood defences be used as functional stepping-stones along migration routes of wetland birds? : a theoretical approach." *Ecohydrology & hydrobiology* 5(1): 87-93.
- Platteeuw, M., R. Noordhuis, et al. (2006). *Inschatting ecologische ontwikkelingen Veluwerandmeren 2005 : een actualisatie van ecologische effecten van het Integrale Inrichtingsplan voor de Veluwerandmeren inclusief de overige ontwikkelingen.* Lelystad, Rijkswaterstaat, RIZA. RIZA rapport; 2006.004.
- Pouwels, R., M. J. S. M. Reijnen, et al. (2007). *Ruimtelijke condities voor VHR-soorten.* Wageningen, Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu. Werkdocument / Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu; 57.
- Pouwels, R., P. W. Goedhart, et al. (2005). *Effectiviteit van agrarisch natuurbeheer voor weidevogels : modelontwikkeling.* Wageningen, Natuurplanbureau, vestiging Wageningen. Planbureau rapporten; 24.
- Prins, D., J. Runhaar, et al. (2005). *Inventarisatie vaatplanten en broedvogels in landgoed Kolland, 2004.* Wageningen, KNNV, afd. Wageningen.
- Savornin Lohman, A. F. de (2007). "De afweging tussen economie en natuurbescherming in jurisprudentie en beleid." *Milieu en recht* 34(1): 2-6.
- Schekkerman, H. (2005). "Big Brother in het weiland : wie vreet de eieren en kuikens van weidevogels op?" *Boomblad* 17(4): 4-5.
- Schouwenberg, E. P. A. G. (2007). *Huidige en toekomstige stikstofbelasting op de Natura 2000-gebieden : achtergronddocument ex ante evaluatie van de Vogel- en Habitatrichtlijnen in Nederland.* Wageningen, Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu. Werkdocument / Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu; 59.
- Stuurgroep, M. (2007). *Kosten realisatie milieu- en watercondities EHS en VHR : eindrapportage.* Den Haag, Stuurgroep Milieutekorten.
- Til, M. van (2005). *Evaluatie effecten van plaggen op de vegetatie van verdroogde en verruigde duinvalleien in de Amsterdamse Waterleidingduinen.* Vogelenzang, Waterleidingbedrijf Amsterdam.
- Tolkamp, W., G. Holshof, et al. (2006). *Plas-dras, weidevogels, wormen en bedrijfsvoering : bodemkwaliteit, weidevogels en bedrijfsvoering in relatie tot plas-dras van grasland percelen.* Groot-Ammers [etc.], CLM Onderzoek en Advies [etc.].
- Turnhout, C. van (2005). "Het verdwijnen van de Duinpieper als broedvogel uit Nederland en Noordwest-Europa." *Limosa / Club van Nederlandsche Vogelkundigen* 78(3): 1-14.
- Turnhout, C. van, W. B. Loos, et al. (2006). *Hotspots van biodiversiteit in Nederland op basis van broedvogelgegevens.* Wageningen, Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu. Werkdocument / Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu; 33.
- van Roomen, M. van, C. van Turnhout, et al. (2005). "Trends van benthivore watervogels in de Nederlandse Waddenzee 1975-2002: grote verschillen tussen schelpdiereneters en wormeneters." *Limosa / Club van Nederlandsche Vogelkundigen* 78(1): 21-38.
- Veen, M. P. van (2007). *Milieuomstandigheden en ruimtelijke samenhang in Natura 2000-gebieden.* Bilthoven, Milieu en Natuur Planbureau. MNP rapport; 408763005/2007.
- Veen, M. P. van, I. M. Bouwma, et al. (2007). *Perspectieven voor de Vogel- en Habitatrichtlijnen in Nederland.* Bilthoven, Milieu- en Natuurplanbureau. Publicatie/MNP; 500409001.

- Veldkamp, R. (2007). "Aalscholvers, toonbeeld van efficiëntie : uniek onderzoek naar voedselkeuze in de kolonie Wanneperveen." *Visionair : het vakblad van Sportvisserij Nederland* 2(6): 10-13.
- Vogelbescherming, N. (2007). *Publiek geld voor publieke goederen; de visie van Vogelbescherming Nederland op de toekomst van het gemeenschappelijk landbouwbeleid*. Zeist, Vogelbescherming Nederland.
- Voskuilen, M. and T. de Koeijer (2006). "Agrarisch natuurbeheer: weidevogelbeheer moet zwaarder worden." *Agri-monitor : actuele cijfers en feiten voor adviseurs in land- en tuinbouw : tweemaandelijks uitgave van het DLO - Landbouw-Economisch Instituut LEI-DLO*(10).
- Wallis de Vries, M. (2006). *Het voorkomen van VHR-soorten binnen en buiten Natura2000 en de ecologische hoofdstructuur*. Nijmegen, Vereniging Onderzoek Flora en Fauna. Rapport / VOFF; 2006.06.
- Wesseling, M. (2007). "Stille hemel boven slib, zand en water : een klein paradijs aan de monding van de IJssel." *Vogels : tijdschrift over vogels en vogelbescherming* 27(4): 18-23.
- Woldendorp, H. E. (2005). *Teksten en toelichting wetgeving natuurbescherming*. Den Haag, Sdu Uitgevers.
- Zee, F. F. van der, R. H. M. Verhoeven, et al. (2007). *Tussenrapportage opvang overwinterende ganzen en smienten 2007*. Ede, Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Directie Kennis. Rapport DK; nr. 2007/083.

Bronnen:

www.kennisonline.nl

www.wur.nl

www.SOVON.nl

Bijlage 5 Lijst van relevante websites

Algemene LNV-websites

<http://www.minlnv.nl>

<http://www.hetlnvloket.nl>

<http://www.minlnv.nederlandsesoorten.nl/lnv.db/lnv.db/home.html>

Dossier Biodiversiteit

<http://www.vrom.nl/pagina.html?id=19373>

Dutch birding

<http://www.dutchbirding.nl>

EU Vogelrichtlijn

http://europa.eu.int/comm/environment/nature/nature_conservation/eu_nature_legislation/birds_directive/index_en.htm

KNAW Onderzoek Informatie

<http://www.onderzoekinformatie.nl>

LIFE Nature en LIFE+

<http://ec.europa.eu/environment/life/index.htm>

Natura 2000

<http://www.minlnv.nl/natura2000>

<http://www.synbiosys.alterra.nl/natura2000/hoofdpagina.aspx?subj=gebnat2000&groep=0>

Natuurloket

<http://www.natuurloket.nl/>

Natuurloket (overzicht met links)

<http://www.natuurloket.nl/lossubpagina.asp?PageID=200>

Netwerk Ecologische Monitoring

<http://nemweb.ipo-rivm.nl/>

NOD - Nederlandse Onderzoek Databank

<http://www.onderzoekinformatie.nl/nl/oi/nod/>

Noordzeeloket

http://www.noordzeeloket.nl/overzicht/beleid_en_regelgeving/algemeen/

Overzicht van onderzoeksprogramma's bij onderzoekscholen

http://library.wur.nl/way/search/browse_themes.html

Planbureau voor de Leefomgeving (voorheen MNP)

<http://www.planbureauvoordeleefomgeving.nl>

SOVON

<http://www.sovon.nl>

VOFF (verspreidingsonderzoek)

<http://www.voff.nl>

Vogelbescherming Nederland

<http://www.vogelbescherming.nl>

Waterdienst (voorheen RIZA/RIKZ)

<http://www.rijkswaterstaat.nl/rws/riza/home/waterdienst/index.html>

Wet- en regelgeving

<http://wetten.overheid.nl/>